

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра педагогіки і психології дошкільної та спеціальної освіти**

**Медіа як засіб формування пізнавальної
активності дітей старшого дошкільного віку в
умовах закладу дошкільної освіти**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 2 курсу, 608 групи
**Козицька Вікторія
Володимирівна**

Керівник:

кандидат психологічних наук,
асистент **Палагнюк О. В.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри*

протокол № _____ від _____ 2024 р.

Зав. кафедрою _____ проф. Олійник М. І.

АНОТАЦІЯ

Козицька В. В. Медіа як засіб формування пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти. Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр» зі спеціальності 016 Спеціальна освіта. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2024. 102 с.

На основі теоретико-емпіричного аналізу запропоновано новий підхід до вирішення проблеми формування пізнавальної активності (далі ПА) у дітей старшого дошкільного віку через використання медіа в умовах закладу дошкільної освіти. Визначено, що пізнавальна активність є інтегративною якістю, основою засвоєння культурного досвіду та важливою умовою розвитку інтелекту, самостійності, ініціативності та творчих здібностей дитини. З'ясовано, що ефективне формування ПА відбувається в ранньому та дошкільному віці. Використовуючи зміст Державного стандарту дошкільної освіти (ДСДО) 2021 року, визначено закономірності розвитку ПА. Систематизовано наукові погляди щодо ролі медіа в дошкільній освіті і впливу медіасередовища на розвиток ПА у дітей в умовах ЗДО. Здійснено теоретично-методологічне обґрунтування критеріїв та показників сформованості ПА у старших дошкільників та визначення і обґрунтування педагогічних умов для успішного її розвитку. На основі емпіричного вивчення рівня розвитку ПА було визначено педагогічні умови для успішного формування ПА у дітей шостого року життя (забезпечення суб'єкт-суб'єктних міжособистісних стосунків серед усіх учасників освітнього процесу, а також впровадження моделі медіасередовища в організацію діяльності ЗДО).

Ключові слова: пізнавальна активність, діти старшого дошкільного віку, педагогічні умови формування пізнавальної активності, пізнавальна потреба, допитливість, пізнавальний інтерес, медіазасоби, взаємодія.

ABSTRACT

Kozytska V. V. Media as a means of forming cognitive activity in children of senior preschool age in the conditions of preschool education. Qualification work for the degree of higher education «Master» in speciality 016 Special Education. Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi, 2024. 102 p.

On the basis of theoretical and empirical analysis, a new approach to solving the problem of forming cognitive activity (hereinafter referred to as CCA) in senior preschool children through the use of media in preschool education is proposed. It

has been determined that cognitive activity is an integrative quality, the basis for the acquisition of cultural experience and an important condition for the development of intelligence, independence, initiative and creativity of the child. It has been found that effective PA formation occurs in early and preschool age. Using the content of the State Standard of Preschool Education (SSPE) 2021, the patterns of PA development are determined. The scientific views on the role of media in preschool education and the influence of the media environment on the development of PA in children in preschool education are systematised. The theoretical and methodological substantiation of criteria and indicators of the formation of PA in senior preschoolers is carried out, as well as the definition and substantiation of pedagogical conditions for its successful development. Based on the empirical study of the level of PA development, the pedagogical conditions for the successful formation of PA in children of the sixth year of life (ensuring subject-subject interpersonal relations among all participants in the educational process, as well as the introduction of a media environment model in the organisation of the activities of the preschool educational institution) were determined.

Keywords: cognitive activity, senior preschool children, pedagogical conditions for the formation of cognitive activity, cognitive need, curiosity, cognitive interest, media, interaction.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ **В. В. Козицька**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	11
1.1.Пізнавальна активність дітей дошкільного віку як проблема наукового дослідження.....	11
1.2.Загальнонауковий підхід до визначення змісту основних категорій дослідження.....	23
1.3.Медіа як засіб формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку.....	34
Висновки до розділу 1.....	41
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ МЕДІА В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	43
2.1. Критерії, показники та рівні розвитку пізнавальної активності у старших дошкільників.....	43
2.2. Особливості сформованості пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти.....	50
2.3. Педагогічні умови формування пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку засобами медіа.....	65
Висновки до розділу 2.....	75
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	80
ДОДАТКИ.....	90

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ПА – пізнавальна активність

ДСДО – Державний стандарт дошкільної освіти

ЗДО – заклад дошкільної освіти

ЕГ – експериментальна група

КГ – контрольна група

ЕПД – експериментально-педагогічна діяльність

ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології

ЗМІ – засоби масової інформації

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасний підхід до освітнього процесу визнає важливість дошкільного віку як унікального етапу розвитку дитини, де активність є ключовою ознакою особистісного зростання. Завдяки активній взаємодії дитина вступає в необхідні зв'язки з навколишнім середовищем та іншими людьми. Пізнавальна активність є основою засвоєння культурного досвіду та важливою умовою розвитку інтелекту, самостійності, ініціативності та творчих здібностей, що сприяє гармонійному розвитку дитини.

Науковці (О. Брежнєва, Т. Дуткевич, С. Ладивір, Л. Проколієнко та інші) довели, що активне формування пізнавальної активності – це суттєва характеристика саме дошкільного віку. Тому належний супровід цього процесу важливий для поступового пізнання навколишнього світу та самовизначення дитини в ньому. Сучасні вимоги до якості освіти передбачають активну участь дітей в освітньому процесі, що робить розвиток пізнавальної активності ключовим завданням дошкільної освіти.

Термін «пізнавальна активність» пов'язаний із загальними характеристиками активності та описує прагнення дитини до пізнання й перетворення навколишнього середовища і себе. Дитина здобуває життєву компетентність, проявляючи пізнавальну активність, плануючи, організовуючи свою діяльність та оцінюючи власні дії. Успішне засвоєння досвіду можливе лише через активну діяльність і досягнення поставлених цілей.

Стан дослідження проблеми. Різні аспекти пізнавальної активності людини детально досліджувалися науковцями, як-от Г. Костюком та О. Савченко. О. Кононко, В. Котирло, С. Ладивір та Т. Ткачук виділили ключові концепції розвитку пізнавальної активності у дошкільників, а О. Брежнєва та інші розглянули структурні елементи цього процесу. Л. Козак та Н. Іваненко зосередилися на особливостях пізнавального розвитку старших дошкільників, а Л. Артемова, Г. Беленька та інші запропонували результативні методи

розвитку пізнавальної діяльності.

Психологічні та педагогічні засади розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку досліджували О. Кононко та О. Фунтікова, акцентуючи на важливості стимулювання пізнавальних здібностей через зміст навчального матеріалу (Б. Мухацька). Т. Дуткевич та С. Козачук визначили умови, які сприяють підвищенню пізнавальної активності, а Т. Ткачук і Т. Улькіна дослідили засоби, що стимулюють цей розвиток. Значний вплив мають сімейні фактори та індивідуальні особливості дитини (Г. Стадник, І. Товкач), тоді як В. Суржанська акцентувала увагу на пізнавальній самостійності. А. Богуш, О. Брежнева та О. Кононко підкреслили, що пізнавальна активність дітей великою мірою залежить від їхнього взаємозв'язку з навколишнім середовищем. Також було досліджено формування пізнавальної активності в контексті сезонних явищ (Л. Буркова) та розвиток творчої самостійності у процесі пізнання (К. та Ю. Волинець).

Сучасні глобалізаційні тенденції значно змінюють життя країн, особливо через зростаючий вплив медіа та інформаційно-комунікаційних технологій, що сприяє формуванню «інформаційного суспільства» та позначається на всіх сферах держави, включно з освітньою політикою. У світі масових комунікацій збільшується кількість радіостанцій, телевізійних каналів, нових технологій, таких як телетекст, телеінтернет, комп'ютерні мережі, що змінює глобальну культуру, людські та національні цінності. В умовах модернізації дедалі більше людей живуть в інформаційному просторі, а ЗМІ беруть на себе не тільки інформативні, а й навчальні, виховні та просвітницькі функції, що актуалізує дослідження їхнього впливу на освітній процес у дошкільних закладах.

Розвиток медіа ставить питання формування в дітей життєздатності, компетентності та здатності орієнтуватися в інформаційному просторі. Важливість медіаграмотності була офіційно визнана Європейським парламентом у 2008 році в Резолюції «Медіаграмотність у цифровому світі», яка визначила медіаграмотність як ключову компетенцію та рекомендувала

інтегрувати її в освітні програми країн ЄС.

На першому Європейському форумі з медіаграмотності у 2014 році ЮНЕСКО ухвалило Паризьку декларацію, що підкреслює значення медіаграмотності у цифрову епоху. З 2015 року щороку відзначають Міжнародний тиждень медіаграмотності, що вказує на зростаючу роль цієї компетенції в освіті.

Набрав чинності Закон України «Про медіа» № 2849-IX, який імплементує Директиву ЄС про аудіовізуальні медіапослуги, представляючи найбільшу медійну реформу з 90-х років. Євроінтеграція сприяла прийняттю законів щодо медіаграмотності, включно з дітьми. У 2016 році була затверджена Концепція медіаосвіти для підготовки дітей до безпечної взаємодії з медіа. Закони «Про освіту», «Про дошкільну освіту» та Державний стандарт дошкільної освіти (2021) також акцентують на важливості медіаграмотності.

Дослідження підтверджують значення медіа у розвитку пізнавальної активності дітей, особливо старшого дошкільного віку (Т. Давидченко, І. Кіндрат). Однак спеціалізованих досліджень у цій сфері бракує. Наразі існують суперечності між суспільною потребою у медіаграмотності та готовністю педагогів використовувати медіа в освітній практиці.

Вище зазначене визначило тему магістерської роботи: «Медіа як засіб формування пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти». Тема магістерської роботи відповідає тематиці кафедри («Професійна підготовка педагогічних кадрів закладів дошкільної освіти в контексті євроінтеграційних процесів», номер державної реєстрації 0121U110897, термін виконання 2021-2025 рр.) та завданням навчальних дисциплін, з яких виконується робота («Психолого-педагогічна діагностика та консультування в освіті», «Актуальні проблеми дошкільної та інклюзивної освіти»), а також тісно пов'язана з практичними потребами конкретного фаху.

Мета дослідження полягає у теоретико-емпіричному дослідженні

особливостей пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку та обґрунтуванні педагогічних умов її формування засобами медіа в умовах закладу дошкільної освіти.

Відповідно до поставленої мети нами були сформульовані **завдання дослідження**:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми розвитку пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку медіазасобами в умовах закладу дошкільної освіти.

2. Визначити та схарактеризувати критерії, показники та рівні сформованості пізнавальної активності у старших дошкільників.

3. Емпірично дослідити стан сформованості пізнавальної активності у старших дошкільників в умовах закладу дошкільної освіти.

4. Обґрунтувати педагогічні умови, що сприяють ефективному формуванню пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку через застосування медіазасобів у середовищі закладу дошкільної освіти.

Об'єкт дослідження – формування пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку за допомогою медіазасобів в умовах закладу дошкільної освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку медіазасобами.

Для досягнення поставленої мети було застосовано наступні **методи дослідження**:

Теоретичні: Огляд і аналіз філософської, педагогічної та психологічної літератури – для вивчення теоретичних засад проблеми; узагальнення передового педагогічного досвіду – для детального вивчення стану проблеми в сфері дошкільної галузі; синтезування (узагальнення) і систематизація – для визначення змісту основних понять дослідження та формулювання термінології; класифікація, порівняння, моделювання – для формулювання і обґрунтування педагогічних умов формування пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку засобами медіа.

Емпіричні: Цілеспрямоване педагогічне спостереження, бесіди, діагностичні методи – для визначення системи критеріїв, показників та рівнів сформованості пізнавальної активності; констатувальний етап (емпіричне дослідження) – для дослідження стану сформованості пізнавальної активності у старших дошкільників та обґрунтування педагогічних умов ефективного формування пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку через застосування медіазасобів у середовищі закладу дошкільної освіти.

Практичне значення результатів дослідження Практичне значення результатів дослідження полягає в їх впровадженні в освітній процес ЗДО, а також у розробці методичних матеріалів для взаємодії з вихователями та батьками. Результати включають створення критеріїв і діагностичних інструментів для оцінки розвитку пізнавальної активності у дошкільників. Отримані дані можуть бути використані для підвищення професійної компетентності майбутніх вихователів та вдосконалення кваліфікації педагогів у післядипломній освіті.

Теоретичне значення результатів дослідження полягає в розширенні та поглибленні наукових уявлень про пізнавальну активність дітей старшого дошкільного віку, зокрема в контексті використання медіа як засобу її формування. Результати роботи сприяють уточненню понять і категорій, пов'язаних з медіа-освітою та пізнавальною активністю, а також розвитку теорій педагогічного впливу на дітей через медіа ресурси; розкривають нові педагогічні умови та методи, що дозволяють ефективно використовувати медіа у навчанні дошкільників.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота включає вступ, два розділи, висновки, список використаних джерел (93) та додатки, що налічує 8 позицій. Основний зміст роботи викладений на 75 сторінках і містить 15 рисунків та 3 таблиці. Загальний обсяг роботи – 104 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

1.1. Пізнавальна активність дітей дошкільного віку як проблема наукового дослідження

Результати досліджень різних аспектів феномену пізнавальної активності (ПА) у дітей дошкільного віку відображені у працях багатьох науковців, серед яких Г. Костюк, О. Савченко, О. Кононко, В. Котирло та інші. Зокрема, ключові концепції щодо формування ПА у дошкільників розглядають аспекти психолого-педагогічного впливу, виділяючи вікові особливості та специфіку впливу навчального середовища на розвиток цієї якості. Основними питаннями, які досліджують науковці, є психолого-педагогічні засади формування ПА, стимулювання пізнавальних здібностей, вплив навчального матеріалу, оптимальні методи формування ПА, а також значення сім'ї у процесі формування цієї якості. Наприклад, О. Фунтикова та С. Козачук досліджували умови розвитку ПА, Т. Ткачук і Т. Улькіна акцентували увагу на засобах формування ПА, а Г. Стадник та І. Товкач — на індивідуальних особливостях розвитку ПА в домашніх умовах [19; 27; 51].

Сучасні дослідники, серед яких А. Богуш, О. Брежнєва, О. Кононко, розглядають розвиток ПА як результат контактів дитини з оточенням [2; 4; 46]. Наприклад, Л. Буркова досліджувала формування ПА у процесі знайомства дітей із сезонними явищами природи, а К. Волинець вивчала особливості розвитку творчої самостійності дошкільників під час пізнавальної діяльності [5; 33; 69]. Л. Проколієнко визначає ПА як розвинену форму пізнавальної потреби, підкреслюючи значення мотивації та інтересу в процесі пізнання. На її думку, основою пізнавальної активності є цікавість, яка стимулює розвиток

когнітивних процесів і пізнавальних здібностей дитини (Проколієнко, [79]). Інші дослідники, такі як К. Щербакова, описують ПА як спрямовану мобілізацію інтелектуальних, моральних і вольових сил для досягнення навчальних цілей, самостійності, ініціативності та творчості, проявлених у процесі діяльності. До форм ПА, за Щербаковою, належать самостійне формулювання завдань, вибір методів їх вирішення, планування, досягнення результатів, зосередженість на процесах пізнання тощо. С. Кулачківська та С. Ладивір розглядають ПА як стан готовності до реалізації пізнавальних процесів і характеристик, таких як самостійність і відповідальність, що формуються через освітню діяльність (Ладивір, [58; 63]).

С. Ладивір описує три рівні розвитку пізнавальних потреб у дошкільному віці. На першому етапі з'являється інтерес до нового знання, на другому — прагнення встановлювати взаємозв'язки між об'єктами, а на третьому рівні формується стійке бажання до нових знань. Ці етапи підсилюються через освітню взаємодію, яка спрямована на детальне сприйняття і дослідження об'єктів. Важливими показниками допитливості, за Ладивіром, є емоційне ставлення до об'єкта, уважність та націленість на його функціональне призначення.

На думку дослідників, формування пізнавальних інтересів і моральних установок залежить від обсягу та джерела інформації, яка стимулює поведінку дітей і збагачує їхній досвід (Курті, [89]). Умовою розвитку ПА є позитивний педагогічний вплив вихователя, що дозволяє формувати основні якості: самостійність, енергійність, зацікавленість та готовність до навчання.

Значення діяльності в розвитку ПА підкреслює К. Крутій, виділяючи різні види ПА, такі як сприйняття-пам'ять (запам'ятовування знань), наочно-практична діяльність, операційно-дійова (розвиток розумових дій у внутрішньому плані), творчо-пізнавальна активність, яка передбачає застосування знань у нових умовах. Вчена наголошує, що організована діяльність у навчальному процесі має базуватися на новизні, непередбачуваності та розвитку самостійності.

М. Марцинець зазначає, що ПА проявляється у бажанні дітей відкривати нове, вчитися та вносити зміни у власну діяльність. Джерелами ПА є особистий досвід і педагогічний вплив. Перший формує відкритість до світу, тоді як другий — створює основи нормативної поведінки. Дослідник виділяє рівні пізнавальних потреб, що включають рефлекс «що це таке», прагнення зрозуміти внутрішні й зовнішні зв'язки об'єктів та потребу в пізнанні через цілеспрямовану діяльність (Марцинець, [67]).

О. Брежнєва виділяє чітку структуру ПА дошкільнят, зокрема такі етапи: зацікавлення, що підкріплене емоційним компонентом; поєднання спостережень, абстракцій та узагальнень; інтенсивність спонтанних якостей, таких як наполегливість. Ефективними засобами розвитку ПА, на її думку, є предметно-просторове середовище, інтегроване навчання, самостійна діяльність та використання проблемних завдань.

Узагальнюючи погляди науковців, можна сказати, що ПА дітей дошкільного віку є процесом, що ґрунтується на інтересах і потребах у пізнанні, самостійності та бажанні досягнути навколишній світ через активну участь у різних видах діяльності.

Наукові дослідження про вплив середовища на розвиток пізнавальної активності (ПА) дошкільнят показують, що для ефективного стимулювання ПА потрібно забезпечити дітям можливості для самостійної діяльності в предметно-ігровому середовищі, де вони можуть обирати цікаві для них види активностей. Л. Лохвицька [65] наголошує на важливості такого середовища, яке дозволяє дітям досліджувати, експериментувати та вирішувати завдання, що сприяє самопізнанню, самореалізації та самоствердженню. Таке середовище, вважає Лохвицька, допомагає задовольнити природні потреби дитини в знаннях та сприяє формуванню позитивного ставлення до навколишнього світу.

ПА можна розділити на етапи, де ключовими є пізнавальна зацікавленість та емоційна залученість. У концепції Лохвицької [65] підкреслюються об'єктивні та суб'єктивні чинники, що впливають на розвиток

інтересу у дітей, зокрема зміст програмно-ігрового середовища, педагогічні методи та роль дорослих, а також взаємини дитини з однолітками та потреба у самоактуалізації. Крім цього, у процесі реалізації індивідуального підходу до кожної дитини, Лохвицька наголошує на важливості використання диференційованих методів педагогічного супроводу.

На думку Г. Стадник, ПА дошкільнят проявляється у формі дослідницької активності та реалізації пізнавальних потреб, що спонукає дітей до інтенсивної креативної діяльності. І. Віла [11] підкреслює значущість дослідницької діяльності як засобу розвитку творчого потенціалу та здатності дітей до самовираження через встановлення зв'язків між різними об'єктами та процесами. Вільний обмін думками, на думку Віли, сприяє формуванню атмосфери довіри, яка заохочує дітей відкрито висловлювати свої ідеї.

В. Суржанська [83] виявляє, що розвиток ПА у дітей пов'язаний із самостійністю та здатністю до саморегуляції, а також із поєднанням інтелектуального й емоційного підходу до дослідження об'єктів. Б. Мухацька [62] доповнює цю концепцію, наголошуючи, що процес пізнання навколишніх природних явищ сприяє ефективному формуванню ПА та інтеграції інтелектуальної гри як важливого інструменту навчання.

Теоретичні засади розвитку ПА розкриваються у дослідженнях Т. Улькіної [86], яка пропонує розглядати компоненти ПА як продуктивність, гнучкість, здатність до самостійного запам'ятовування та творчого мислення. І. Литвиненко [61] додає, що ПА є ключовим елементом психічного розвитку та сприяє формуванню індивідуальних якостей дитини, зокрема мотивації до навчання.

Т. Ткачук [2; 47; 84] виділяє важливі критерії оцінки розвитку ПА, зокрема самостійність, рівень зацікавленості та кількість пауз у діяльності, що свідчать про здатність дитини до осмислення навчального процесу. Авторка підкреслює, що пізнавальна активність формується у взаємодії з педагогом, зокрема через ігротерапію, яка стимулює дитину до природного вираження своїх емоцій.

Б. Мухацька [70] визначає роль дорослих у розвитку ПА як ключову, адже вони сприяють систематизації набутих знань дитиною та створюють середовище, яке стимулює її до дослідницької діяльності. За словами Мухацької, створення позитивної атмосфери у дошкільних навчальних закладах, що заохочує дітей до вільного самовираження та співпраці з однолітками, є важливим чинником розвитку ПА.

Загальні напрями формування ПА у дошкільнят досліджували також Т. Садова [84] та А. Рудакова [87]. Вони зазначають, що залучення дітей до пошукової діяльності, різних видів активності, а також цілеспрямований розвиток сприйняття є важливими елементами для забезпечення ефективної педагогічної взаємодії.

Отже, процес формування пізнавальної активності дітей перших шести років життя є багатокомпонентним, охоплюючи як педагогічну підтримку самостійної діяльності, так і активну роль дорослих у створенні сприятливих умов для розвитку інтересів.

У працях О. Лісовець [59] феномен пізнавальної активності (ПА) визначається опосередковано категорією пізнавальної самостійності. Науковиця висловлює думку, що в перші шість років життя дітей самостійність переходить на новий етап, розвиваючи пізнавальну самостійність — складний процес засвоєння знань, що свідчить про особистісний розвиток дитини як суб'єкта навчальної діяльності. Ця позиція підкреслює важливість самостійності як одного з показників сформованості ПА.

Дослідження авторів пропонують різні трактування самостійності: від спонтанної діяльності без постійної допомоги дорослих до моральних аспектів, таких як усвідомлення цінностей, і умов психічного розвитку, наприклад, вміння ставити мету. Усі ці аспекти беруться до уваги при встановленні стандартів для ПА дитини. Розрізняють три підходи до розвитку ПА: створення предметно-розвивального середовища, використання диференційованого підходу до формування самостійності та виховання

критичності у дітей.

У теоретичному аналізі поняття ПА важливу роль відіграє дослідження І. Товкач [85], яка визначає ПА у дітей старшого дошкільного віку як динамічну систему з структурними компонентами. Вона підкреслює необхідність аналізу взаємозв'язків між цими компонентами та етапами розвитку ПА, зокрема, через мовленнєву діяльність. Товкач також зазначає, що сформована ПА є важливим чинником успішного навчання в школі.

Згідно з дослідженнями, ефективний розвиток ПА залежить від умов, таких як взаємодія дорослого з дитиною, професійна компетентність педагогів і позитивний мікроклімат у навчальному закладі. Активне використання різноманітних методів, таких як бесіди, навчальні ігри та візуалізація матеріалу, допомагає закріпити досягнення дітей на різних етапах розвитку.

Дослідження С. Татарінової [93] акцентує увагу на важливості формування логіко-математичних понять через пізнавальну діяльність. Основними умовами для цього є розвиток варіативного мислення, систематичне навчання математичній діяльності та організація дослідницького процесу дітей. Це підтверджує необхідність створення відповідних педагогічних умов, врахування індивідуальних здібностей дитини, а також різного ступеня розвитку життєвого досвіду.

Пізнавальний інтерес дітей до нових фактів та явищ у навчальному процесі є елементарним рівнем ПА. Однак можливості для самопізнання і самостійного висновку сприяють глибшому засвоєнню знань і розвитку. Вищий рівень ПА вимагає активного використання знань, отриманих через дослідження, і характеризується стійкістю та локалізацією знань у певних об'єктах.

Т. Гурковська [49] підкреслює важливість співпраці дорослих у формуванні ПА. Освітній процес має переходити від механічного накопичення знань до особистісно-орієнтованої моделі взаємодії, що відповідає вимогам сучасних освітніх стандартів [91].

У дослідженнях С. Козачук [45], Т. Улькіної [88], О. Фунтикової [92]

наведені оптимальні умови для розвитку ПА, серед яких — виявлення пізнавального інтересу, оптимальна педагогічна взаємодія та врахування особистісних якостей дитини. Важливо також використовувати методи, що спонукають до активного мислення, розв'язання пізнавальних завдань і прийняття рішень.

У дошкільній освіті педагоги працюють над формуванням у дітей вмінь аналізувати, систематизувати й узагальнювати матеріал. Такі узагальнені вміння є основою для розвитку ПА, дозволяючи дітям ефективніше використовувати знання в різних ситуаціях. Дослідження Н. Мачинської [71] вказують на закономірності засвоєння інформації, підкреслюючи важливість позитивної емоційної атмосфери для формування ПА у дітей.

Таким чином, формування пізнавальної активності у дітей раннього віку вимагає системного підходу, що включає розвиток пізнавальних здібностей та створення сприятливих освітніх умов.

Забезпечення формування пізнавальної активності (ПА) у дітей дошкільного віку є важливим аспектом їхнього розвитку, і одним з ключових чинників для цього є позитивне та конструктивне спілкування з дорослими й однолітками в дитячому садку. Г. Костюк у своїх дослідженнях підкреслює, що педагогічне мистецтво полягає в умінні дорослого спрямовувати дитячу активність, пізнавальну діяльність і творчі зусилля в спеціально створених ситуаціях. На думку дослідника, в дошкільному віці пізнавальна активність розвивається саме через спілкування з дорослими, які є для дітей важливими взірцями для наслідування.

У роботах В. Котирла та Т. Дуткевич акцентується увага на важливості групової діяльності для стимулювання дітей, у яких недостатньо сформована пізнавальна активність. Відповідно до цих поглядів, групова взаємодія може бути потужним стимулом для розвитку активності у дітей, що мають низький рівень мотивації.

Б. Мухацька вказує, що ефективне формування ПА у дітей до шести років можливе лише за умови позитивного педагогічного впливу на різні

аспекти розвитку дитини, такі як інтелектуальна, рухова, комунікативна та мовленнєва активність. Важливою складовою успішного розвитку ПА є створення спеціально змодельованих ситуацій і тематичних ігор, які сприяють розвитку самостійності та творчого мислення у дошкільнят.

Г. Гурковська акцентує на важливості соціальних аспектів виховання, а також на комунікативних відносинах між педагогами, дітьми та однолітками. Вона підкреслює необхідність стимулювання власної активності дітей через розвиток їхніх інтересів і самостійних дій.

Концепція Ю. Демидової розширює науковий підхід до проблеми, пропонуючи аналіз конститутивної активності як основного чинника формування пізнавальної самостійності дітей. Вона зазначає, що процес конструктивної діяльності інтегрує пізнавальні та продуктивні функції, що забезпечує перехід від засвоєння знань до їх самостійного застосування.

В. Суржанська, в свою чергу, доводить ефективність формування ПА через педагогічне стимулювання творчої активності дітей. Створення умов для активного і самостійного розв'язання творчих завдань сприяє розвитку спонтанності, оригінальності та нестандартного підходу до проблем [18; 29; 32].

ПА дітей старшого дошкільного віку є динамічним і багатогранним процесом, який вимагає постійної підтримки в освітньому середовищі. Особливу роль у цьому процесі відіграє освітній простір дитячого садка, який повинен відповідати критеріям ECERS-3 та методичним рекомендаціям, що визначають його сприятливий вплив на розвиток пізнавальної активності дітей. Одним із важливих аспектів є особистісно-орієнтований підхід, що включає створення сприятливої психологічної атмосфери, забезпечення різноманітності діяльності, а також стимулювання активної життєвої позиції дітей.

Особливості розвитку ПА зумовлені віковими характеристиками дітей. У перші шість років життя діти проходять важливий етап пізнання навколишнього середовища, що тісно пов'язано з їх психічними та

фізіологічними змінами. Зростаючі можливості для аналізу, систематизації та синтезу інформації сприяють розвитку пізнавальних процесів через різноманітні види діяльності: ігрову, рухову, пізнавальну, дослідницьку тощо.

Важливим є також вплив дорослих, які стимулюють розвиток психічних процесів, таких як мислення, увага, пам'ять, уява та емоційно-чуттєва сфера. У ранньому віці активність дитини є основою її психічного розвитку, і саме через активну діяльність формуються нові особистісні якості.

Щодо вікових періодів, то згідно з Конвенцією ООН дитинство триває до 18 років, а в Україні діти до шести років розглядаються як дошкільники. Наукові підходи до класифікації вікових етапів різняться, але основним є поділ на молодший, середній і старший дошкільний вік, що відповідає специфічним психічним та пізнавальним характеристикам розвитку.

За словами Ж. Піаже, діти у віці 4-7 років перебувають на інтуїтивній стадії пізнавального розвитку, де їхні розумові процеси не ґрунтуються на логічних висновках, а базуються на інтуїтивних судженнях. Е. Еріксон, у свою чергу, зазначає, що період 3-6 років є етапом активної гри, що є важливим для соціального та когнітивного розвитку дітей [6; 12; 24].

У вітчизняній психології є також різні погляди на класифікацію вікових етапів, однак усі підходи вказують на важливість дошкільного періоду для розвитку пізнавальної активності, що є сензитивним для формування основних психічних процесів.

Дошкільний вік, зокрема перші шість років життя, є періодом активного розвитку пізнавальних процесів, зокрема сприйняття, мислення, пам'яті, уяви. Сприйняття на цьому етапі набуває складніших рис: дитина починає класифікувати об'єкти, оцінювати їхні властивості та взаємозв'язки. Під впливом дорослого сприймання дітей стає більш свідомим та диференційованим, що сприяє глибшому розумінню навколишнього світу.

Отже, пізнавальний розвиток дітей дошкільного віку, особливо в перші шість років, відбувається під впливом інтеграції сенсорних, когнітивних і емоційних процесів, що забезпечує поступове освоєння навколишнього світу.

У контексті нашого дослідження важливо підкреслити, що діти першого шести років життя здатні сприймати та обробляти пізнавальну інформацію. Це означає, що за належної педагогічної підтримки вони можуть «декодувати» повідомлення, критично оцінювати інформацію та її якість через медіа. Пізнавальний процес дітей цього віку взаємодіє з усіма видами їх діяльності, а успішна реалізація психічних процесів, таких як пам'ять, мислення та увага, безпосередньо визначає їхній пізнавальний потенціал [22; 35; 40].

Сприйняття пов'язане з попереднім досвідом і знаннями дитини і тому тісно взаємодіє з її пам'яттю. Пам'ять на цьому етапі розвитку не лише мимовільна, але й довільна, оскільки вона залежить від вольових зусиль дитини та специфіки завдання. Важливою особливістю є висока пластичність пам'яті, що дозволяє дітям швидко запам'ятовувати інформацію. Емоційно забарвлені елементи, а також ті, що пов'язані з діяльністю, що викликає інтерес у дитини, запам'ятовуються найкраще [15; 43; 53].

Крім того, пам'ять дітей цього віку характеризується здатністю до організації та систематизації засвоєного матеріалу, що є основою для розвитку логічної пам'яті. Запам'ятовування стає більш ефективним, коли діяльність дитини є осмисленою і активною [36; 69].

Уява є важливим компонентом пізнавальної діяльності дітей до шести років. Вона має різні види: мимовільну та довільну, репродуктивну та творчу. Особливістю цього віку є те, що уява сприяє розвитку творчих здібностей, оскільки діти здатні уявляти початок і результат своїх дій, визначати умови й способи виконання завдання. Уява в цей період стає важливим «інструментом», що стимулює дитячу творчість і допомагає знаходити нестандартні рішення в складних ситуаціях [1; 16; 66].

Важливу роль у розвитку пізнавальної діяльності дітей грає увага. Увага на цьому етапі розвитку стає довільною, і це сприяє поліпшенню стійкості та обсягу уваги, що необхідне для успішного засвоєння навчального матеріалу. Вдосконалення довільної уваги є основою для підготовки дітей до школи, оскільки воно пов'язане з розвитком їх здатності концентруватися на важливих

завданнях і зберігати увагу на них протягом тривалого часу.

Практична, розумова та пізнавальна діяльність дітей до шести років базується на репродуктивних і продуктивних діях, що сприяють розвитку мислення (М. Валлах, Т. Дуткевич, С. Ладивір, С. Кулачківська) [3; 10]. Психологічні дослідження підкреслюють важливість мислення для розвитку дітей. Діти з РАС, виконуючи дії з предметами, вивчають їхні властивості й виявляють нові зв'язки. Відтак, пізнавальні процеси стають все більш складними, зокрема через розвиток критичного мислення та здатність знаходити причинно-наслідкові зв'язки.

У віці до шести років відбувається перехід від наочно-дійового до наочно-образного (абстрактного) мислення, що розширює пізнавальні можливості. Діти прагнуть до доповнення знань і роблять висновки з досвіду, що сприяє розвитку самостійних розумових операцій. Ступінь розвитку мислення залежить від індивідуальних особливостей: самостійності, критичності, гнучкості та швидкості.

Мовлення стимулює розвиток пізнавальних процесів, таких як сприйняття, пам'ять, увага та уява. Водночас мовлення допомагає дітям планувати і координувати свої дії, а також робити аналіз та класифікацію явищ навколишнього світу [9; 14; 20; 52]. У процесі навчання діти вдосконалюють мовленнєві вміння, що покращує їхню здатність до комунікації та співпраці.

Дитячі вольові якості, такі як ініціативність, наполегливість і цілеспрямованість, розвиваються під впливом виховних практик. Воля стає основою для формування мотиваційної сфери дитини. Ці якості визначають спонтанну поведінку та здатність до самоконтролю в різних ситуаціях.

Згідно з дослідженнями, емоції є важливою складовою ПА дітей. Позитивні емоційні взаємодії з дорослими створюють оптимальні умови для розвитку когнітивних та вольових якостей дітей. Позитивний емоційний клімат сприяє успіху у когнітивному розвитку дітей і загальному психічному благополуччю.

Емоція є важливим внутрішнім спонуканням, яке визначає, як дитина сприймає навколишній світ, зокрема предмети, явища та процеси. У ранньому віці емоції суттєво впливають на когнітивні процеси дітей, допомагаючи їм краще розуміти, запам'ятовувати і використовувати емоційно забарвлену інформацію. Відношення до навколишнього середовища через емоції, такі як здивування, занепокоєння чи нерозуміння, стає важливим індикатором пізнавальної активності (ПА) дитини. Окрім того, емоційні переживання в процесі пізнання та відкриття нових явищ сприяють розвитку досвіду, який формує світогляд дитини.

Яскраво виражені емоції в ранньому віці є свідченням самоповаги та впевненості, допомагаючи формувати стійкість та оптимізм у дитині. Це також стимулює пізнавальну активність, надаючи пізнавальній діяльності внутрішню цінність. Формування ПА у дітей залежить від вікових особливостей і має етапи розвитку. Перший етап до чотирьох років базується на природних інтересах і складається на рівні елементарного пізнання (наприклад, інтерес до предметів та оточення). До п'яти років розвиток ПА відбувається через допитливість, коли дитина починає освоювати нові знання і навички.

В період старшого дошкільного віку ПА набуває самостійності і дослідницького характеру, сприяючи глибшому розумінню навколишнього світу. Пізнавальні інтереси є основою для розвитку дитячої діяльності, зокрема у природоохоронній сфері. Однак до шести років мотиваційна сфера дитини ще потребує зовнішньої стимуляції для активності.

У цьому віці дитина має певну ієрархію мотивів, яка врівноважує бажання, можливості та необхідність. Це відображається на її поведінці, мовленні та художньому сприйнятті світу. ПА також формується в повсякденному житті через спілкування з однолітками та дорослими, де дитина перевіряє отриману інформацію. Цілісне сприйняття світу у дитини відображає розвиток її пізнавальної діяльності.

Отже, розвиток пізнавальної активності у дітей перших шести років

життя є складним процесом, який безпосередньо пов'язаний із емоційною сферою. Емоції не лише стимулюють пізнавальні процеси, але й формують мотиваційні основи дитячої поведінки, сприяючи розвитку пізнавальних інтересів і самостійності. Ранній етап формування ПА є важливим для подальшого розвитку особистості, оскільки забезпечує основу для освоєння нових знань і навичок, а також сприяє розвитку соціальних та комунікативних умінь. Визначені етапи та механізми формування ПА, зокрема через взаємодію з оточенням, доводять значення емоційного та мотиваційного аспектів у цьому процесі.

1.2. Загальнонауковий підхід до визначення змісту основних категорій дослідження

Новітні тенденції організаційних підходів до реалізації освітнього процесу на базі закладів дошкільної освіти (ЗДО) ґрунтується на розумінні дошкільного віку як унікального етапу розвитку особистості. У сучасних умовах глобалізації, інформатизації та соціальних змін дошкільна освіта в Україні набуває особливого значення. Педагоги повинні забезпечити високоякісну освітню підтримку дітей, особливо до шести років, що сприяє розвитку їхніх здатностей до пізнання, аналізу, об'єктивної оцінки та критичного осмислення різних видів інформації. Рівень розвитку пізнавальної активності визначає здатність дитини адекватно сприймати та осмислювати навколишній світ.

Згідно з Державним стандартом освіти (2021) [80], пізнавальна активність є основою для формування базових життєвих навичок у дітей. Враховуючи це, у дошкільній освіті важливо систематизувати компетентності, що формуються на основі активної пізнавальної діяльності дітей. Зокрема, розвиток рухових компетентностей базується на природній мотивації до фізичної активності та інтересі до власного здоров'я. Сенсорно-пізнавальна, логіко-математична та дослідницька компетентності формуються через

пізнання навколишнього середовища за допомогою сенсорної системи дитини. Розвиток предметно-практичних і технічних компетентностей здійснюється через позитивну мотивацію до творчих завдань і самостійність у вирішенні практичних питань.

Сформованість природничої та екологічної компетентностей проявляється через інтерес до природи та готовність діяти з урахуванням екологічних норм. Ігрова компетентність є важливим аспектом дошкільного розвитку і включає здатність дитини виражати свої емоції та соціальні почуття в процесі гри. Формування мовленнєвої компетентності пов'язане з інтересом до рідної мови та культури, а також з вмінням ефективно використовувати мовні та немовні засоби спілкування.

Згідно з Національним стандартом України (2021) [80], формування всіх видів компетентностей у дошкільників ґрунтується на діяльнісному підході, що є пріоритетним для розвитку пізнавальної активності. Діяльність як категорія є предметом дослідження в таких науках, як філософія, психологія та педагогіка. У філософії діяльність розглядається як процес взаємодії людини з навколишнім світом, що включає створення умов для розвитку соціальної особистості. Психологія визначає діяльність як активне ставлення до реальності, яке координується свідомістю і є рушійною силою пізнання і творчої діяльності.

В освіті активність дітей розвивається через різноманітні умови, що пов'язані з їх фізичними та психофізіологічними змінами. Пізнавальна активність (ПА) поступово стає основною формою діяльності, що сприяє розвитку нових знань та уявлень про навколишній світ. Розвинута пізнавальна активність є важливою характеристикою не тільки дітей, а й дорослих, і є основою для реалізації освітнього процесу в дошкільних закладах.

Державний стандарт освіти (2021) [80] не виділяє ПА як окрему освітню галузь, але підкреслює важливість її розвитку через всі освітні сфери: від фізичного розвитку і здоров'я до мовленнєвих та соціальних компетентностей. В освітній програмі «Дитина» (2020) [50] акцентується увага на розвитку

рухової активності дітей, зокрема на забезпеченні свідомого ставлення до фізичних вправ і збереження здоров'я. Завдання щодо розвитку сенсорно-пізнавальної активності включають стимулювання інтересу дітей до нових знань та самостійного вирішення складних завдань.

Особливу увагу приділено розвитку екологічної компетентності, що полягає в заохоченні дітей до пізнання рідного краю, природних об'єктів та важливості збереження довкілля. Освітні завдання за напрямом «діти у світі мистецтва» включають розвиток уяви, спостережливості та творчих здібностей дітей через різні види мистецької діяльності.

Згідно з комплексною програмою «Я у Світі» (2019) [87], важливо розвивати у дітей допитливість, що є основою їх пізнавальної активності. Формування самостійності, емоційного розвитку та здібностей відповідно до інтересів та потреб дитини також є важливими завданнями дошкільного навчання.

Отже, організація пізнавальної діяльності в дошкільній освіті є основою для всебічного розвитку дітей, зокрема через формування ключових компетентностей, які сприяють їхній адаптації до соціуму та подальшому навчальному процесу.

У контексті дошкільної освіти основними завданнями є розвиток соціальних почуттів, мотивацій і навичок взаємодії з іншими людьми, а також формування мовлення для пізнання навколишнього світу. Особлива увага приділяється розвитку пізнавальних процесів, таких як сприйняття, увага, пам'ять, мислення, що дозволяє дітям активно вивчати навколишнє середовище. Важливою частиною цього процесу є формування здатності застосовувати набуті знання в практичній діяльності, що розвиває здатність до самостійного мислення і творчого підходу до вирішення завдань [91].

Згідно з програмою «Освіта та догляд за дітьми» [45; 48; 57; 72], підтримка пізнавальної активності дітей є важливою метою освіти, особливо для дітей дошкільного віку. Програма наголошує на необхідності стимулювати у дітей бажання поглиблювати свої знання та отримувати новий

практичний досвід, сприяючи розвитку інтелектуальних здібностей. Це важливо не лише для задоволення пізнавальних потреб, а й для розвитку самостійності в діяльності, що дає можливість дітям оволодівати різними способами самовираження, включаючи художню творчість, експерименти та спостереження [245].

У програмі «Дошкільнята - освіта для сталого розвитку» [27] акцентується увага на важливості формування у дітей свідомого ставлення до навколишнього світу та навичок сталого способу життя. Завдання програми включають не тільки набуття теоретичних знань, а й активне застосування цих знань у повсякденному житті. Це включає навчання дітей екологічним принципам, здоровому способу життя та відповідальності за довкілля, що сприяє розвитку пізнавальної активності та інтересу до навколишнього середовища.

Активність, як психологічна характеристика, є важливим фактором розвитку пізнавальної діяльності. Вона є не лише умовою для пізнання навколишнього світу, а й розвивається під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників. Психологи і педагоги трактують активність як здатність до інтенсивної діяльності, що проявляється в прагненні дитини до самопізнання і пошуку нових способів взаємодії з навколишнім світом. На думку багатьох філософів, таких як Аристотель, Сократ та інші, пізнавальна діяльність є не пасивним спогляданням, а активним процесом, в якому людина активно взаємодіє з довкіллям. Важливим є те, що у процесі пізнання дитина не лише розширює свої знання, а й осмислює своє місце в світі, формує уявлення про себе як активного суб'єкта діяльності [30; 39; 75].

Пізнавальна активність (ПА) розглядається як важлива риса характеру, яка виявляється в інтересі до навколишнього світу і бажанні самостійно здобувати знання. Вона включає цікавість, увагу, допитливість, а також творчий підхід до розв'язання проблем. Психологічні дослідження підтверджують, що ПА є складовою частиною більш широкої активності, що включає не тільки фізичну активність, а й інтелектуальну. У філософії та

психології активність тісно пов'язана з поняттям саморозвитку, що розглядається як здатність до самопізнання та пошуку способів реалізації своїх цілей і бажань. У сучасних педагогічних науках, зокрема в роботах Песталотці, ПА визначається як важлива складова розвитку особистості, що стимулює до самостійної пізнавальної діяльності та дослідження навколишнього світу [73; 91].

Таким чином, розвиток пізнавальної активності є важливою складовою дошкільної освіти, яка сприяє формуванню у дітей активної життєвої позиції, творчого підходу до навчання та практичного застосування знань у повсякденному житті.

Феномен пізнавальної активності (ПА) є важливим аспектом у педагогічних та психологічних дослідженнях, оскільки розвиток дитини відбувається через активну взаємодію з навколишнім середовищем. Вчені, такі як О. Брежнева, О. Кононко, В. Котирло, та інші, підкреслюють, що пізнавальна активність є складним психологічним феноменом, який проявляється через різноманітні властивості і здібності людини. ПА є важливим елементом розвитку особистості і передбачає не тільки пізнавальні здібності, але й готовність до пізнавальної діяльності.

Дослідження пізнавальної активності спирається на теоретичні концепції діяльності та розвитку особистості, зокрема на погляди таких психологів, як Г. Ландрет, А. Маслоу, К. Роджерс, які акцентують увагу на важливості особистісного зростання в процесі пізнавальної діяльності. Пізнавальна активність включає здатність до самостійного здобуття інформації, ефективне її засвоєння, розвиток критичного мислення, а також здатність до володіння способами пізнавальної діяльності. Вона також пов'язана з прагненням людини до досягнення пізнавальних цілей, що є важливою рисою в розвитку особистості.

Г. Костюк розглядає пізнавальну активність як основу активної діяльності суб'єкта і ефективного ставлення до навколишнього середовища. За його поглядами, ПА є важливим елементом психічного розвитку, оскільки

вона допомагає людині визначати свої психологічні можливості та перетворювати навколишній світ і себе в ньому. Це означає, що пізнавальна активність пов'язана із бажанням людини пізнати світ і трансформувати його через особисті зусилля [17; 76; 81].

Дослідження Т. Ткачук і Л. Малкіної додають, що пізнавальна активність є не лише активним станом суб'єкта, але й якістю цієї діяльності. Це означає, що дитина повинна усвідомлювати не лише зміст діяльності, але й ставлення до її характеру та мобілізувати етичні й вольові зусилля для досягнення навчальних і пізнавальних цілей. Інтелектуальна активність, або мисленнєва діяльність, є складовою частиною ПА і охоплює як інтелектуальні, так і мотиваційні компоненти психічного розвитку дитини.

У міжнародній науковій практиці також існують різні підходи до визначення пізнавальної активності. Так, Е. Стронг розглядає взаємозв'язок між інтересом людини та її ставленням до об'єкта пізнання. Дж. Марітен, в свою чергу, трактує активність через емоції та реакції, а Е. Клепард і Д. Дьюї підтримують біологічну теорію ПА, розглядаючи її як інстинктивне бажання пізнати певний об'єкт. Вчені, такі як С. Бюлер і Е. Стронг, розглядають ПА як вибірккову спрямованість уваги, думок і потреб людини [7; 25; 38].

Зокрема, дослідження С. Ладивір, В. Суржанської та Т. Ткачук показують високий інтерес до формування пізнавальної активності у дітей дошкільного віку. Вони визначають основні ознаки ПА у дітей як допитливість, самостійність, зацікавленість, відповідальність і спонтанність. ПА у дітей дошкільного віку виявляється через їхню здатність до самостійних досліджень і бажання пізнавати навколишній світ.

Загалом, пізнавальна активність у дітей дошкільного віку є важливою особистісною якістю, яка формується на основі пізнавальних потреб дитини. Ці потреби визначаються через допитливість, цікавість і прагнення дитини до пізнання нових явищ і об'єктів навколишнього світу. Важливою складовою ПА є здатність дитини до самостійного набуття знань і досвіду, що сприяє розвитку її пізнавальної активності в майбутньому [8; 13; 17; 39].

Таким чином, пізнавальна активність є комплексним психологічним феноменом, який базується на пізнавальних потребах, цікавості і допитливості дитини. Вона включає в себе елементи внутрішньої мотивації та зовнішнього стимулювання і є основою для формування більш складних пізнавальних умінь у дітей дошкільного віку.

Схематично це відображено на рисунку 1.2.1.

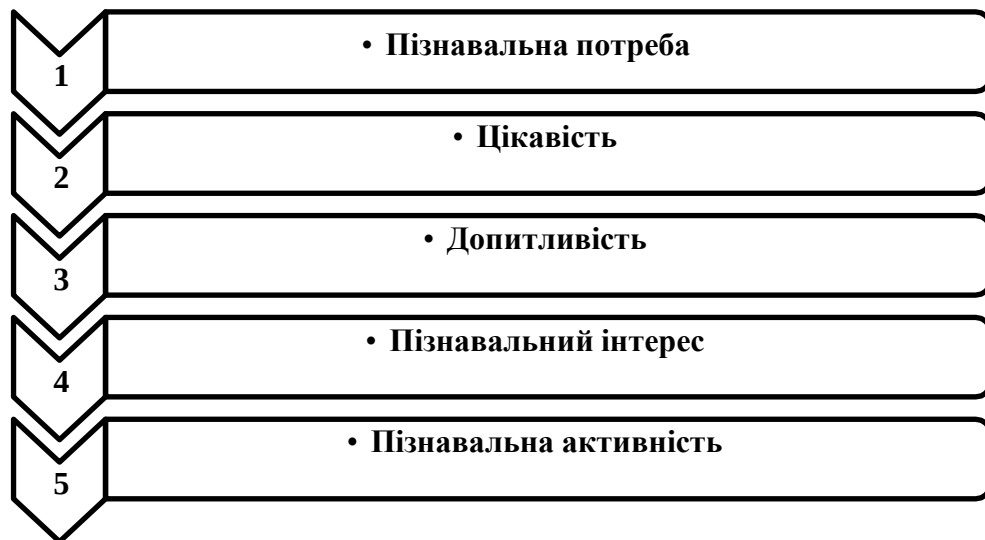

Рис.1.2.1. Стадії розвитку пізнавальної активності

Пізнавальні інтереси стимулюють психічні процеси дитини, спонукаючи її до активного пошуку змін у навколишньому середовищі, зумовлених власною діяльністю. Це включає зміни в цілях, виокремлення важливих аспектів середовища для їх реалізації та застосування нових методів і засобів. Пізнавальний інтерес — це вибіркова спрямованість особистості на певні об'єкти пізнання, їх предмет і процес здобуття знань (Т. Поніманська) [69]. Інтерес є рушійною силою, що відображає бажання і мотиви. Для досягнення успіху в діяльності важливе особистісне ставлення до неї. Людина звертає увагу тільки на об'єкти, що є привабливими, актуальними та важливими, особливо це стосується дітей дошкільного віку. Багато дослідників, таких як Л. Лохвицька, аналізують пізнавальну активність через призму інтересу [78]. Інтерес визначається як важлива психічна характеристика, що виражає вибіркоче емоційно-пізнавальне ставлення до навколишніх предметів, явищ,

подій і діяльності [21; 23; 49]. Сучасна філософська література трактує інтерес як єдність об'єктивного і суб'єктивного. З психологічної точки зору, інтерес — це позитивне пізнавальне ставлення до світу як цінного і привабливого, що викликає бажання навчатися, набувати нових знань і стимулює активність, енергію, а також чіткість і логіку мислення. Якісні стадії формування інтересу [48] відображено на рисунку 1.2.2.

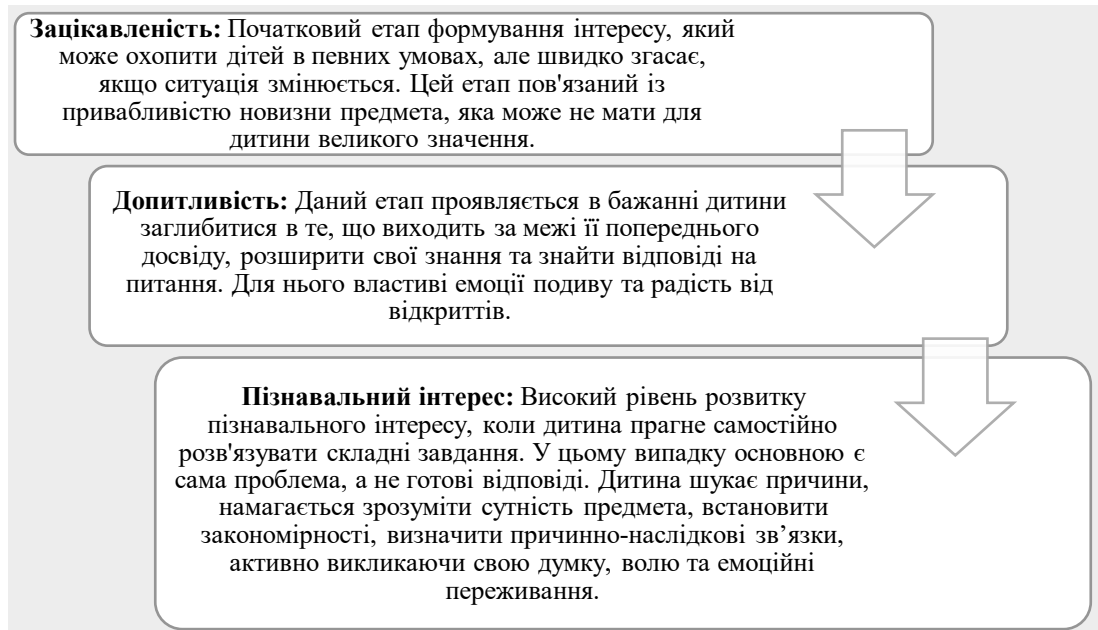

Рис. 1.2.2. Стадії формування інтересу у дітей дошкільного віку

Науковці Т. Ткачук [52], І. Товкач [54] та С. Ладивір [35] узагальнили показники пізнавального інтересу, поділивши їх на три основні групи. Перша група охоплює показники інтелектуальної активності, до яких відносяться готовність дитини ставити запитання вихователю, бажання брати участь у навчальному процесі за власним бажанням, активне використання набутих знань, умінь і навичок, а також готовність ділитися новою інформацією, отриманою з різних джерел поза ЗДО. Друга група включає показники емоційного самовираження, що проявляються в переживаннях гніву, страху, образи, радості, смутку, хвилювання та задоволення. Третя група пов'язана з вольовими проявами та регуляцією процесів пізнання, що проявляються у концентрації уваги, використанні різних способів для вирішення складних

завдань, прагненні до завершеності дій і вільному виборі видів діяльності.

Пізнавальний інтерес, як вибіркова спрямованість особистості, належить до сфери пізнання, його предмета і самого процесу набуття знань [25]. Він є важливим стимулом для суб'єкта пізнавальної активності, що виявляється через цілеспрямовану пізнавальну діяльність [82].

У науковому дискурсі пізнавальна активність традиційно визнається як свідомо діяльність, спрямована на досягнення певної мети [12; 69]. У «Психологічному словнику» [77; 78] зазначено, що між активністю та діяльністю існує зв'язок, і діяльність є її формою. Як стверджував К. Ушинський, пізнавальна діяльність є боротьбою з перешкодами, без яких жодна діяльність неможлива [64; 66]. Отже, як показано на рис. 1.2.3, пізнавальне прагнення, цікавість, допитливість і пізнавальний інтерес можуть одночасно бути мотивами, чинниками, стимулами, внутрішніми джерелами та рушійними силами ПА. Наведені нами визначення взаємодоповнюють одне одного, розкриваючи сутність і специфіку природоохоронної діяльності. На основі аналізу наукових джерел і численних досліджень вчених, таких як І. Гербарт, Дж. Дьюї, Г. Костюк, С. Ладивір, В. Моляко та Е. Стронг, можна зробити висновок, що трактування дефініції «пізнавальна активність» є

динамічним і змінюється залежно від контексту дослідження.

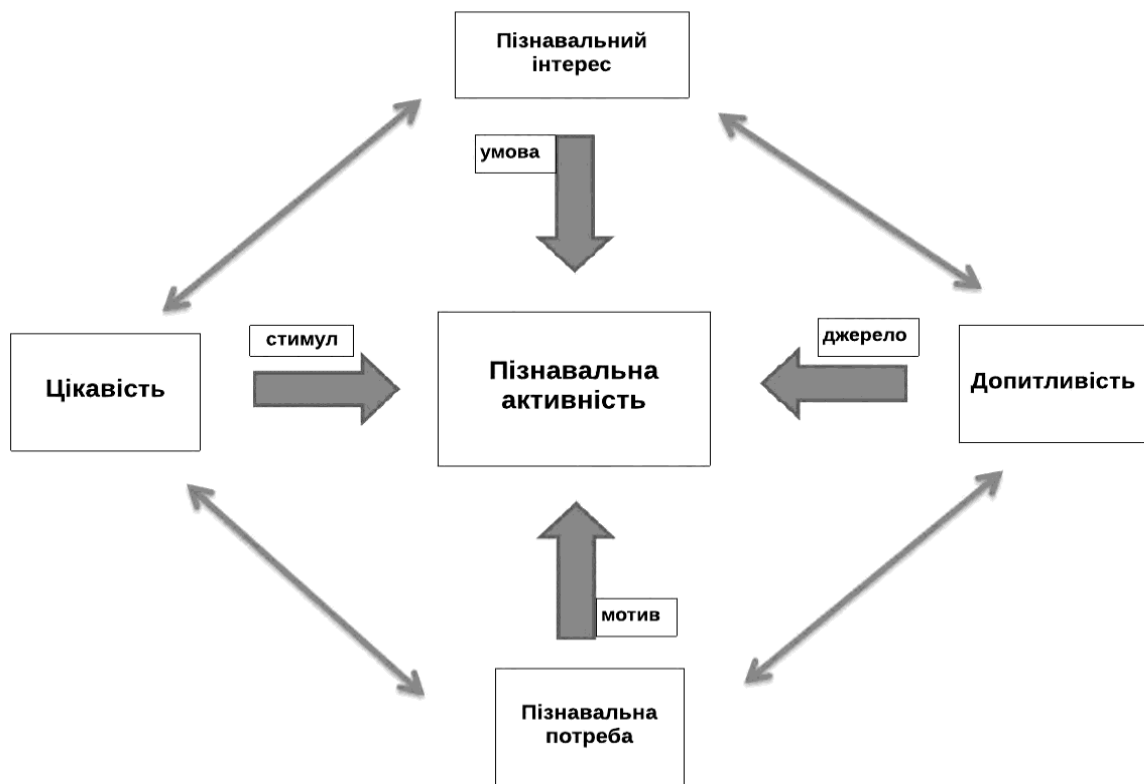

Рис. 1.2.3. Зв'язки та взаємозалежності складових пізнавальної активності.

У нашому дослідженні пізнавальна активність дітей старшого дошкільного віку розглядається як цілісна, інтегративна і складна якість, яка реалізується через пізнавальні потреби і сприяє успішному засвоєнню накопиченого людством досвіду. Визначено, що основними компонентами пізнавальної активності є мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, емоційний, особистісний і вольовий аспекти.

Мотивація є основним рушієм пізнавальної активності, оскільки вона стимулює дітей до активного засвоєння знань і практичного досвіду. Позитивна мотивація, емоційно забарвлена та змістовна, сприяє досягненню ефективних результатів у пізнавальній діяльності, що підтверджує важливість емоційного забарвлення мотивів у процесі навчання [34].

Когнітивний і діяльнісний компоненти пізнавальної активності

визначають накопичення знань і досвіду через різні розумові операції, такі як аналіз, синтез, порівняння, а також через психічні процеси, як-от сприйняття, пам'ять, мислення. Вони забезпечують активну орієнтацію дитини на пізнавальні завдання та творчі пошуки.

Емоційно-мотиваційний компонент ПА є важливим, оскільки позитивні емоції, пов'язані з досягненням успіху, стимулюють інтерес до нових знань і досвіду, що також підвищує рівень пізнавальної активності [41].

Вольовий компонент ПА полягає у здатності до самостійності, дисципліни та готовності долати труднощі в процесі пізнання. Спонтанний елемент також має важливе значення, оскільки він забезпечує вольову регуляцію поведінки дитини в різних видах діяльності і підтримує її активність.

Погляди на критерії розвитку пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку включають спонтанність, самостійність, тривалість діяльності, допитливість, емоційне ставлення та готовність реагувати на нові знання. Вони допомагають оцінити рівень пізнавальної активності дітей і визначити їх готовність до пізнання нового, а також взаємодії з вихователем і досягнення результатів у діяльності [23; 68; 80].

І. Товкач [244] визначає критерії та показники сформованості пізнавальної активності (ПА) у процесі мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку. Афективно-мотиваційний критерій включає зовнішні прояви почуттів дитини, наприклад, похвалу чи байдужість, а також її мотивацію, пізнавальні потреби та інтерес до діяльності. Показники цього критерію визначають специфіку залучення дитини до завдання: від ентузіазму на початку до пасивності або взагалі відмови від виконання.

Процесно-операційний (змістовий) критерій визначає, наскільки дитина зацікавлена в діяльності. Показники цього критерію включають зосередженість на завданні, періодичні відволікання або часту втрату зосередженості.

Контрольно-ціннісний (результативний) критерій пов'язаний з тим, як

дитина ставиться до складності запропонованого завдання. Показниками є: впевнене виконання завдання, звернення до дорослого за допомогою чи роз'ясненням, або ж неухважність і наслідування інших дітей чи дорослих.

М. Федорова [74] виділяє три основні компоненти ПА: емоційно-мотиваційний, когнітивний і діяльнісний. До емоційно-мотиваційних критеріїв належать позитивне ставлення до навчальних закладів, вчителів і однолітків, сформованість пізнавальних інтересів і потреба в розумовій діяльності. Когнітивні критерії включають знання про себе, розуміння свого місця в групі однолітків, а також уміння працювати з абстрактними поняттями та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Діяльнісні критерії включають здатність ставити цілі, організовувати й оцінювати свою діяльність, а також проявляти самостійність і самоконтроль у навчанні.

О. Брежнева та К. Щербакова [84] виокремлюють емоційний, змістовий і мотиваційний критерії розвитку ПА. Емоційний критерій дозволяє оцінити інтерес дитини до навчальних завдань і її емоційні реакції на них. Змістовий критерій спрямований на оцінку якості знань і навичок, а мотиваційний — на вивчення рівня розвитку мотивацій, що впливають на активність дітей у навчальному процесі.

І. Литвиненко [54] визначає показники ПА у дошкільників як знання, уміння, навички, інтерес до навчальної діяльності, самостійність у виконанні завдань і адекватну самооцінку результатів своєї діяльності.

Отже, критерії розвитку ПА включають емоційні, мотиваційні, когнітивні та діяльнісні аспекти, що відображають як складність цього процесу, так і його інтегративні особливості. Вони також є соціально обумовленими і відповідають сучасним освітнім цінностям як на національному, так і на європейському рівнях.

1.3. Медіа як засіб формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку

Медіапростір, у якому ми живемо, став невід'ємною частиною сучасного життя. Молоді люди з раннього віку занурюються в нього, що робить медіа-освіту важливим напрямом освітнього процесу, як зазначають міжнародні організації, зокрема Міністерство освіти і науки України, ЮНІСЕФ і Європейська комісія з питань освіти. Дослідження показують, що вплив медіа на дітей є значним і триває з раннього дитинства (О. Близнюкова [61], К. Демчик [12], О. Коваленко [29], І. Кондратець [73], О. Літіченко [45], О. Марущак [47], О. Міненко [64], О. Половина [77] та ін.). Це ставить перед теоретиками та практиками низку питань щодо безпечного використання медіа в освіті, формування медіаграмотності, а також розвитку пізнавальної активності в медіасередовищі.

Щоб краще зрозуміти поняття медіа, варто звернутися до його історії. Трансформація медіа відбулася через кілька етапів: від усної форми до літературної і, зрештою, до цифрової. Усна форма була першим способом комунікації та передачі інформації. Одним з основних досягнень медіа було збереження даних, що дозволило передавати інформацію через телеграф, радіо та телебачення.

Наступним етапом став комп'ютер, який перетворив медіа-операції на обчислювальні процеси, що в свою чергу призвело до розвитку мультимедіа. Важливим моментом стало введення децифровки та поширення комп'ютерів, що зробило медіа доступними для більшої кількості людей. Наприкінці 20 - на початку 21 століття нанотехнології започаткували новий етап розвитку медіа, зокрема передачу інформації через мікрочастинки, що значно змінило глобальну комунікацію. Історичні віхи становлення медіа представлено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Етапи розвитку різних форм і засобів медіа

1	Усна	фольклорні пісні, билини, саги, міфи, легенди, архітектура, мистецтво (картини, скульптура, тощо).
---	------	--

2	Друкована	художня література, газети, журнали, телеграф.
3	Цифрова	фільми, відео, телебачення, радіо, персональні комп'ютери, гаджети.
4	Електронна	Нанотехнології, штучний інтелект

Зазвичай медіа розглядаються як технічні засоби або канали комунікації, такі як радіо, телебачення, Інтернет та різноманітні носії інформації, які створюють особливе комунікаційне середовище [54]. Науковці визначають термін «медіа» як систему фізичних носіїв, що різняться за формою подачі інформації та способами її передачі, причому для комунікації необхідна наявність певного фізичного носія [61]. Канадський вчений М. Маклюен у своїй праці зазначає, що медіа є повідомленнями, які передаються через спеціалізовані канали з урахуванням їхнього змісту [87].

Процес комунікації охоплює такі складові: джерело інформації, зміст повідомлення, канал зв'язку та одержувач. Отже, медіа - це всі способи зберігання та передачі інформації за допомогою відповідних засобів. Різноманітність медіа на початку 21 століття спричинила їх класифікацію як систем, що розподіляють об'єкти, явища чи поняття на групи за спільними характеристиками [104]. Медіа можна поділити на дві основні категорії [52]:

1. Традиційні медіа: газети, журнали, телебачення, радіо, відео тощо.
2. Нові медіа: сучасні інформаційні технології, Інтернет. Традиційні медіа не забезпечують зворотного зв'язку, що означає відсутність прямого контакту між творцем та отримувачем інформації.

Натомість, нові медіа, завдяки технологіям Веб 2.0, створюють можливість взаємодії між авторами та споживачами, які можуть також стати співтворцями контенту, тобто користувачами (англ. prosumer). Класифікацію засобів медіа та взаємодію відображено на рисунку 1.3.1.

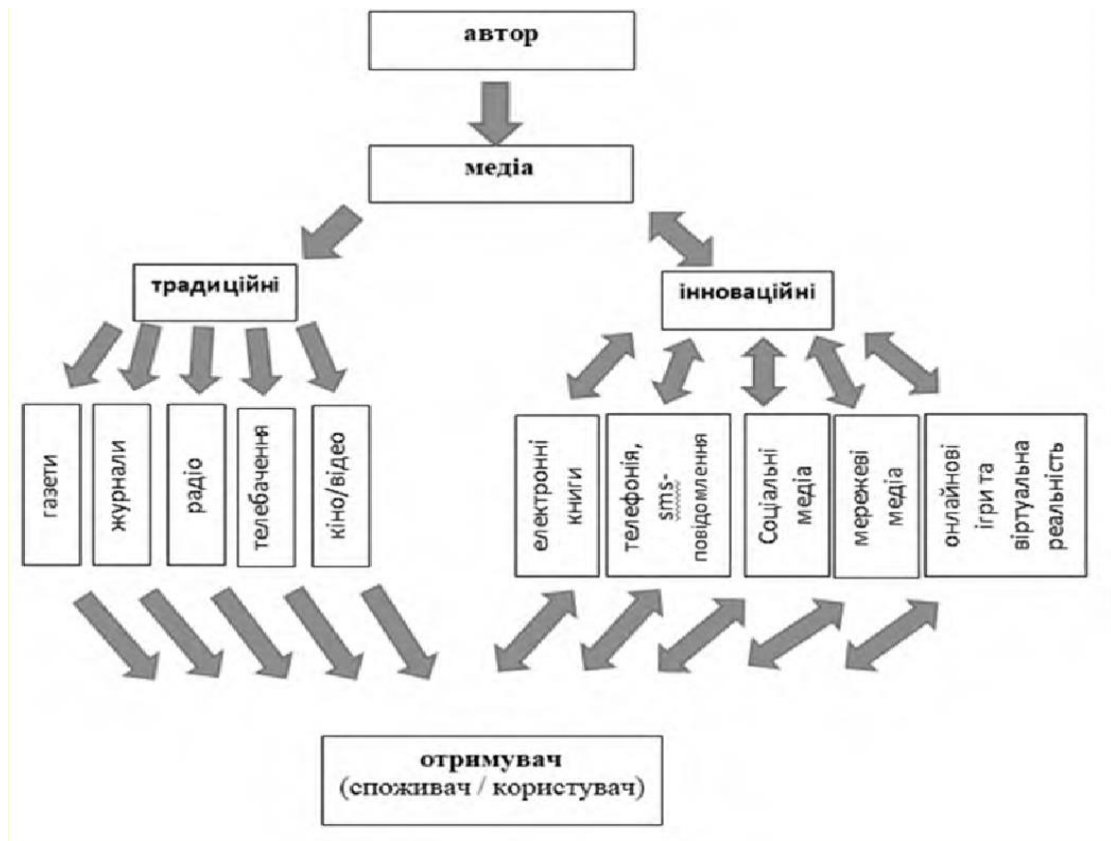

Рис. 1.3.1. Класифікація медіа-засобів

Сучасні вчені (О. Волошенюк [4], Л. Городенко [7], О. Каплій [31], У. Лешко [43], Г. Онкович [56], Т. Слабошевська [67] та інші) розробили класифікацію засобів медіа. Класифікацію засобів масової інформації пропонується подати на рис. 1.3.2.

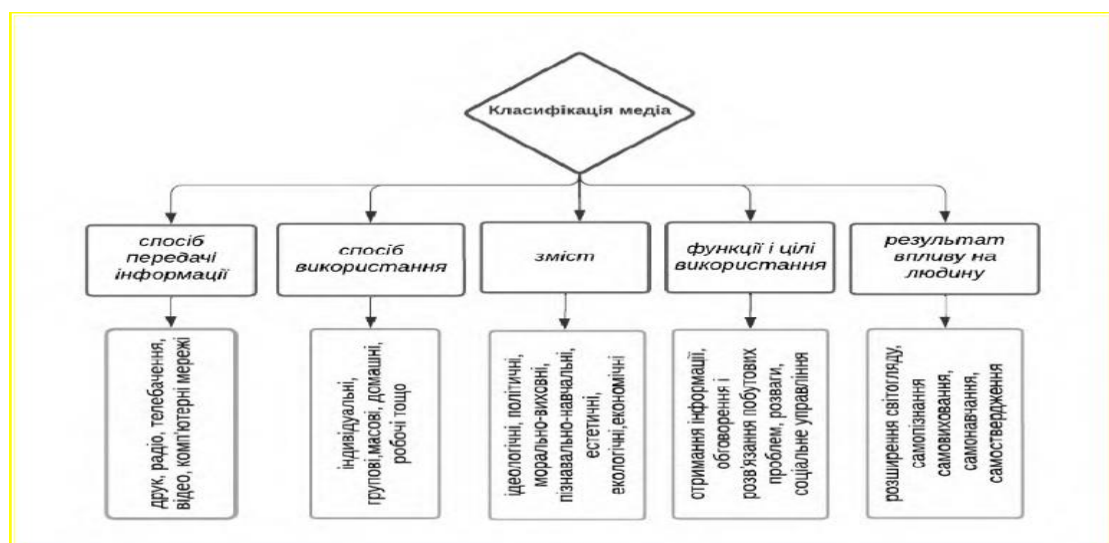

Рис. 1.3.2. Класифікація медіа-засобів

Основна роль медіа полягає у посередництві між автором і споживачем

інформації, забезпечуючи її передачу через текст, звук, відео та інші формати. Сучасні медіа охоплюють усі доступні технології для зберігання, передачі та зворотного зв'язку, що робить їх невід'ємною частиною освітнього процесу. Інноваційні освітні медіа – це не лише засоби передачі інформації, але й інструменти для всебічного розвитку дитини в інформаційному середовищі.

Згідно з українськими тлумачними словниками, термін «медіа» походить від латинського «medium», що означає «посередник». У навчанні медіа є носіями інформації, що підвищують ефективність роботи педагога й сприяють пізнавальному розвитку учнів, адаптуючи матеріал до сучасних дидактичних потреб та сприяючи формуванню медіаграмотності. Педагогічні засоби навчання класифікують за різними параметрами, зокрема за їх ефективністю у навчанні, впливом на якість знань і розвиток компетентностей.

І. Гуріненко визначає освітні медіа як спеціально відібрані або створені матеріали, зокрема статті, аудіовізуальні матеріали й інтернет-ресурси, що допомагають у навчанні. Такі медіатексти структуровані інформативно й стилістично, забезпечуючи досягнення дидактичних цілей [24], що проілюстровано на рис. 1.3.3.

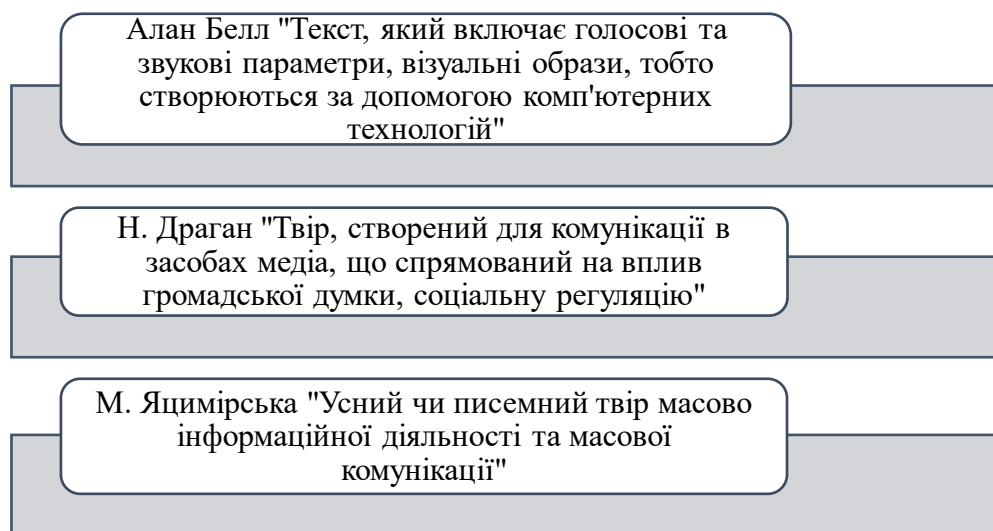

Рис.1.3.3. Сутність поняття «медіа текст»

Термін «медіа» охоплює дидактичні медіатексти (візуальні, аудіальні, аудіовізуальні), створені для освітніх цілей. Медіа в освіті структуровані за

каналами сприйняття й включають пресу, радіо, телебачення, кіно, відео та інтернет. Згідно з класифікацією Г. Онкович, медіа можна диференціювати за видами, способами сприйняття, місцем використання (групове чи індивідуальне), а також за функціональними напрямками, такими як пізнавальні, виховні та екологічні. Така класифікація підкреслює можливості застосування медіа для освіти та соціальної інтеграції.

Дослідники (Г. Беленька, О. Коваленко, О. Міненко) відзначають позитивний вплив мультимедійного контенту на когнітивний розвиток дітей, особливо для покоління «Альфа», яке активно користується цифровими медіа з раннього віку. За О. Петренком, медіапростір формує інформаційно-психологічне середовище, що впливає на розвиток як особистості, так і соціальних навичок дітей.

З 2016 року в Україні активно впроваджується медіаосвіта, спрямована на захист дітей від шкідливого контенту та на формування критичного мислення. У програмах «Дитина» (2020) та «Я у Світі» (2019) передбачено розвиток навичок безпечного користування медіа, критичного мислення й цифрової грамотності. Програма «Медіадошкільнята» (2019) допомагає розвивати аналітичні здібності дітей, навички роботи з медіатекстами та творчість через мультимедійні проєкти. Програма «Казки і фарби» (2018) інтегрує медіа в малювання, музику та інші творчі процеси, що сприяє пізнавальній активності дітей.

Науковці (Л. Баженова, М. Духовна, В. Єгоров) підкреслюють важливість медіа у вихованні, зокрема в розвитку пізнавальної мотивації й соціальних навичок. Дослідження доводять, що медіа розширюють світогляд, вчать дітей аналізувати інформацію та адаптуватися в цифровому світі. Для зменшення негативного впливу батьки та педагоги мають контролювати контент і обмежувати доступ до шкідливої інформації.

Науковці, як-от Н. Гавриш, К. Журба та Л. Канішевська, зазначають, що інтеграція медіа в життя дітей сприяє когнітивному розвитку, але одночасно несе ризики. Серед потенційних небезпек виділяють надмірний час біля

екранів, що може впливати на фізичне й психічне здоров'я дітей, сприяти агресії та залежності від гаджетів. Однак педагогічно обґрунтоване використання якісного медіаконтенту здатне розвивати критичне мислення та допомагає дітям безпечно адаптуватися до цифрового простору [11; 23; 42].

Попри ризики, контрольоване використання медіа в дошкільній освіті має важливе значення для розвитку сучасних дітей, сприяючи формуванню медіаграмотності та підготовці до взаємодії з цифровим середовищем.

Класичні медіа – друковані, аудіальні та аудіовізуальні – залишаються основними інформаційними ресурсами в освіті. Друковані видання, такі як художні книги (казки, вірші) і довідкові матеріали (енциклопедії), знайомлять дітей з навколишнім світом. Інтерактивні формати, зокрема книжки-пазли чи говорячі абетки, залучають дітей до навчання через ігрові елементи та стимулюють інтерес до навчання.

Аудіовізуальні медіа, до яких належать телебачення, кіно та інтернет-контент, забезпечують інформативне та естетичне виховання. Дитячі телеканали «Малютко», «Піксель» і «Плюс Плюс» пропонують освітній контент українською мовою, що сприяє розвитку національної свідомості та культури. Зокрема, Закон України «Про медіа» визначає ці засоби як важливий ресурс для освітнього контенту.

Сучасні цифрові медіа, такі як YouTube, блоги та онлайн-ігри, підтримують інтерактивне навчання, розвиваючи в дітей цифрову грамотність і критичне мислення. У часи пандемії COVID-19 ці медіа стали важливими для дистанційного навчання, а віртуальні тури дозволили дітям знайомитися зі світом через панорамні мультимедійні подорожі, як відзначають науковці О. Літіченко та В. Сторож [23; 35; 43].

Педагоги відіграють важливу роль у формуванні медіаграмотності, навчаючи дітей користуватися медіатехнологіями, як це передбачено програмами «Дитина» (2020) і «Я у Світі» (2019). Рекомендації для вихователів включають використання інтерактивних посібників, таких як «Казкар онлайн», веб-квестів та камер для спостережень, що дозволяє дітям

формувати пізнавальні інтереси.Доповнена (AR) і віртуальна реальність (VR) сприяють глибшому розумінню навчального матеріалу. Л. Козак, С. Паламар і Т. Пономаренко доводять, що AR та VR розвивають інтерес дітей до навчання за допомогою інтерактивних 3D-зображень. Віртуальна реальність дозволяє дітям проводити безпечні експерименти та відвідувати віртуальні музеї, підвищуючи їхню мотивацію до пізнання.

Українські додатки «Мишача абетка» та «Кумедні тварини» навчають дітей літерам, рахунку та природознавству, а «Khan Academy Kids» забезпечує інтерактивне вивчення математики та мов. Такі додатки формують у дітей інтерес до навчання і розвиток когнітивних навичок.

Науковці, як-от Н. Гавриш та Л. Канішевська, наголошують на важливості правильного використання медіа, що розвиває соціальні й пізнавальні навички, одночасно застерігаючи про ризики. Надмірне використання гаджетів може впливати на здоров'я дітей, а грамотне обмеження допомагає уникнути негативного впливу. Правильно підібраний медіаконтент сприяє формуванню в дітей критичного мислення та безпечного користування інформацією [14; 26; 36; 51].

Висновки до розділу 1

У першому розділі кваліфікаційної роботи аналізується феномен пізнавальної активності (ПА) у дітей старшого дошкільного віку. Узагальнено наукові підходи до визначення її сутності, структури, критеріїв та показників розвитку. Уточнено рівні розвитку ПА та розглянуто особливості її формування в старшому дошкільному віці.

На основі вивчення змісту Державного стандарту дошкільної освіти (ДСДО, 2021) визначено, що розвиток ПА у дошкільників враховує вікові особливості. Старший дошкільний вік охоплює період від п'яти до шести років, що враховано у межах магістерського дослідження.

Аналіз праць вітчизняних і зарубіжних дослідників (Г. Костюк, С.

Кулачківська, Ж. Піаже, Т. Піроженко та ін.) дозволив розкрити особливості розвитку пізнавальних процесів дітей шостого року життя, що є основою для оптимального формування їхньої ПА.

Дослідження спирається на міждисциплінарний підхід, що охоплює філософські, соціологічні, психологічні та педагогічні аспекти. Уточнено взаємозв'язок понять «активність», «пізнавальна активність», «допитливість» і «пізнавальний інтерес». ПА розглядається як інтегративна якість, що формується на основі пізнавальної потреби, сприяє засвоєнню знань і орієнтована на досягнення цілей. Її структура включає мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, емоційний, особистісний і вольовий компоненти, а розвиток визначається за емоційно-мотиваційним, когнітивно-діяльнісним і особистісно-вольовим критеріями.

Аналіз змісту програм («Дитина», «Я у світі», «Українське дошкілля») підкреслює значення ПА у формуванні базових компетентностей дітей. Виявлено її ключову роль у таких напрямках освіти, як «Дитина у сенсорно-пізнавальному просторі», «Дитина у соціумі» та «Мовлення дитини».

Досліджено роль медіасередовища у розвитку ПА дітей. Розкрито поняття «медіа», «медіапростір» і «медіаосвіта», систематизовано засоби медіа (традиційні й новітні). Інтерактивні медійні технології, що використовуються в освітньому процесі, сприяють підвищенню ПА, але можуть мати негативний вплив на психічне та фізичне здоров'я дітей.

З огляду на динамічний розвиток медіапростору, медіаосвіта розглядається як ефективний інструмент формування ПА. Водночас наголошено на необхідності мінімізації ризиків, пов'язаних із використанням медіа в освітньому середовищі.

ПА дітей шостого року життя є важливим чинником формування їхньої особистості та розвитку компетентностей. Сучасні освітні практики, доповнені новітніми медійними засобами, мають бути орієнтовані на інтеграцію інноваційних підходів, враховуючи можливі ризики для здоров'я.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ МЕДІА В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

2.1. Критерії, показники та рівні розвитку пізнавальної активності у старших дошкільників

Другий розділ дослідження містить аналіз емпіричного дослідження, проведеного з використанням критеріально-діагностичного комплексу, і характеристики рівнів розвитку пізнавальної активності (ПА) у дітей шостого року життя. Основна мета цього етапу – дослідження особливостей та рівня розвитку пізнавальної діяльності у дітей шостого року життя.

Завдання емпіричного дослідження.

1. Розробити критерії, показники та описати рівні розвитку пізнавальної активності дітей.
2. Дослідити стан сформованості пізнавальної активності у дітей, визначивши рівень її розвитку.

На початковому етапі було необхідно отримати вихідні дані, які слугують основою для розробки подальшого змісту ЕПД з формування пізнавальної активності за допомогою медіа. При цьому враховувався взаємозв'язок між розвитком пізнавальної активності та освітнім середовищем, вплив цілеспрямованої педагогічної взаємодії з вихователями на розвиток дітей. Основні напрямки дослідження:

1. Освітня взаємодія з дітьми шостого року життя: Було проведено оцінку вихідних рівнів пізнавальної активності дітей відповідно до освітнього напрямку ДСДО (2021) «Дитина в природному довкіллі» [83], визначено критерії та показники. розвитку, а також досліджено стан сформованості

пізнавальної діяльності на основі цих даних.

2. У межах експериментально-педагогічної роботи з вихователями закладів дошкільної освіти: акцент зроблено на розвитку їхньої професійної готовності до формування пізнавальної активності (ПА) у дітей старшого дошкільного віку через медіа, відповідно до освітнього напрямку «Дитина в природному довкіллі». Задачами стали дослідження готовності вихователів до роботи в цьому напрямку, а також оцінка перспективних і календарних планів їхньої взаємодії з дітьми.

Для вивчення рівня розвитку ПА у дітей шостого року життя було обрано надійні діагностичні інструменти, серед яких стандартизовані та валідовані методики, а також використано психолого-педагогічне спостереження. Розробка методик базувалася на наукових напрацюваннях таких вчених, як Н. Бібік, Т. Марцинківська, Т. Гурковська [7; 26; 44; 62], що відображено на рисунку 2.1.1.

У другому розділі представлено характеристику та результативний дослідницький етап, який проводився за допомогою спеціально розробленого критеріально-діагностичного комплексу.

Метою дослідницького етапу емпіричного дослідження стало вивчення особливостей і рівня розвитку пізнавальної діяльності дітей у віці від народження до шести років. На основі цього були визначені завдання, що ставляться перед експериментом:

1. Розробити критерії та показники для оцінки рівня розвитку пізнавальної діяльності у дітей шостого року життя.

2. Провести дослідження рівня сформованості пізнавальної діяльності дітей від народження до шести років з метою визначення ступеня їхнього розвитку.

На початку дослідницького етапу емпіричного дослідження було необхідно зібрати вихідні дані для подальшого вдосконалення змісту загальної освіти щодо формування пізнавальної діяльності дітей від народження до шести років за допомогою засобів масової інформації в умовах спеціального

навчання. Це було реалізовано через дослідження зв'язку між особливостями розвитку пізнавальної активності у дітей та виховним впливом освітніх процесів, освітнього середовища і взаємодії з вихователями.

Таким чином, зміст дослідницької фази емпіричного дослідження, який ми розробили, передбачав взаємодію між педагогами, що працюють за освітньою програмою, і дітьми від народження до шостого року життя. Це сформулювало конкретні завдання, зокрема організацію навчальної взаємодії з дітьми шостого року життя.

У розв'язанні були конкретизовані такі завдання:

1. Опис ранніх етапів формування пізнавальної активності у дітей згідно з освітнім напрямом ДСДО (2021) «Дитина в природному середовищі» та відповідні показники за визначеними критеріями. Дослідження рівня розвитку пізнавальної активності у дітей шостого року життя та оцінка її формування.

2. Експериментальна освітня діяльність педагогів, яка реалізується через вирішення наступних завдань: аналіз професійної підготовки вихователів до формування функціональних трансформацій (ФТ) у дітей шостого року життя за допомогою засобів масової інформації в межах педагогічного напрямку ДСДО (2021) «Діти в природному середовищі».

Аналіз перспектив і календарне планування виховної взаємодії вихователів з дітьми. До проведення експериментального дослідження для оцінки рівня розвитку пізнавальної активності (ПА) у дітей шостого року життя було обрано спеціалізовані діагностичні методи (стандартизовані та валідовані) і застосовано психолого-педагогічні спостереження. Вибір методів діагностики ґрунтувався на наукових працях таких дослідників, як Н. Бібик, Т. Марцінківська, Т. Гурковська, що зображені на рисунку. 2.1.1.

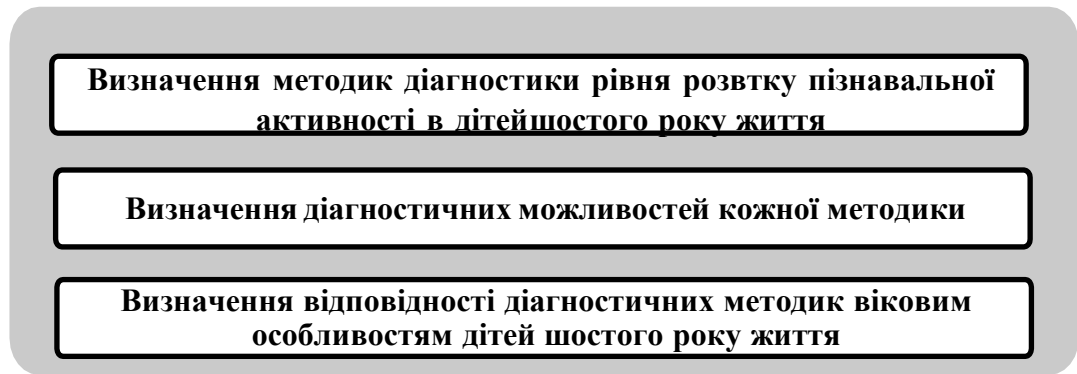

Рис. 2.1.1. Підходи до визначення діагностичних методик задля вивчення рівня розвитку пізнавальної активності у дітей шостого року життя (за Н. Бібік) [9]

Під час проведення діагностики ми спиралися на напрацювання Т. Марцинківської [37] і дотримувалися кількох основних принципів:

По-перше, ми забезпечували рівність у взаємодії між педагогом і дитиною, утримуючи єдину просторову позицію («очі в очі»). Це дозволяло уникати домінування дорослого та створювати атмосферу спілкування «на рівних». По-друге, ми надавали дитині первинний вибір сфери діяльності, такої як гра, малювання чи спілкування, що створювало можливість для самовираження. По-третє, використовували різноманітні види діяльності, зокрема спілкування, конструювання, рух та малювання, які дозволяли побудувати різні діагностичні методики.

У процесі констатувального етапу емпіричного дослідження ми також враховували поради Т. Марцинківської, що передбачали обов'язкове дотримання дорослим регламенту часу, враховуючи вікові особливості дітей. Першу частину діагностичної взаємодії ми проводили у формі вільного спілкування, а другу частину відводили для безпосереднього виконання діагностичних завдань. Ми прагнули, щоб цей процес був цікавим для дітей.

Діагностичне обстеження також включало врахування педагогічних рекомендацій Т. Гурковської [50], серед яких було кілька важливих аспектів. По-перше, оцінювалося ставлення дитини до завдання, зокрема її інтерес і активність. По-друге, аналізувалася здатність дитини розуміти інструкцію та виконувати завдання, а також визначалися потреби в допомозі. Крім того, ми

враховували емоційний стан дітей, особливості їхніх взаємин з дорослими та однолітками, а також реакції на допомогу. Важливим було й оцінювання зовнішніх умов життя кожної дитини.

Результати наукових досліджень таких учених, як Т. Гурковська [50], Т. Марцинківська [46] і В. Моляко [157], стали основою для реалізації низки рекомендацій. Зокрема, важливо було досконало опанувати методику і вміти її застосовувати, вивчити текст інструкції напам'ять, розуміти особливості застосування методики, визначати організацію діагностики та способи реєстрації її результатів, а також враховувати індивідуальні особливості розвитку кожної дитини.

Емпіричний етап дослідження здійснено на базі ЗДО: Долішньошепітський заклад дошкільної освіти Берегометської селищної ради Вижницького району Чернівецької області.

У дослідженні брали участь 66 дітей шостого року життя: із них 33 дитини зазначеного віку в експериментальних групах (ЕГ), 33 дитини – в контрольних групах (КГ). Залучення дітей шостого року життя до експериментальної педагогічної діяльності та їх поділ на експериментальні і контрольні групи дозволили детально вивчити особливості формування пізнавальної активності в умовах закладів дошкільної освіти. Варто зазначити, що матеріально-технічна база та особливості організації освітнього процесу в різних ЗДО не мали значних відмінностей.

Учасниками дослідження були також 6 вихователів експериментальних груп ЗДО, вихованці яких брали участь у ЕПД. Валідність результатів нашого дослідження була забезпечена завдяки експертному оцінюванню, яке здійснювалося на основі спостережень, проведених як нами, так і практичними психологами, вихователями-методистами та вихователями дітей шостого року життя в умовах дошкільних закладів.

Підґрунтям для окреслення змісту формування пізнавальної активності у дітей шостого року життя стали такі нормативні документи, як Державний стандарт дошкільної освіти (ДСДО, 2021) та освітня програма «Дитина» для

дітей від 2 до 7 років (2020). Зокрема, для визначення змісту педагогічної діяльності ми обрали освітній напрямок «Дитина в природному довкіллі», оскільки він найбільш підходив для дослідження формування пізнавальної активності.

У ДСДО (2021) визначено інваріантні та варіативні складники освітніх напрямів, серед яких виокремлюються такі основні: «Особистість дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», «Дитина в природному довкіллі», «Гра дитини», «Дитина в соціумі», «Мовлення дитини», «Дитина у світі мистецтва». Ми обрали напрям «Дитина в природному довкіллі», оскільки він дозволяє найбільш ефективно сприяти формуванню пізнавальної активності у дітей шостого року життя. Цей напрямок включає широкий спектр діяльностей, які стимулюють розвиток когнітивних та практичних навичок, важливих для дітей цього віку.

Обрання напрямку «Дитина в природному довкіллі» також обґрунтоване нагальною потребою суспільства у розвитку екологічної освіченості, що є особливо актуальним в умовах глобальної екологічної кризи. Освітній процес в цьому напрямку сприяє формуванню екологічної компетентності, що включає пізнавальну, дослідницьку, трудову та ігрову діяльність. Ці види діяльності є основою для успішного формування пізнавальної активності у дітей.

Вибір цього напрямку є також обґрунтованим з точки зору підтримки глобальних ініціатив щодо сталого розвитку. Це підтверджується міжнародними документами, які підтримують екологічну освіту та її інтеграцію в освітні системи. Крім того, стратегічно виправданим є той факт, що цей напрямок підтримується нормативними актами України, такими як Закон України «Про основні засади державної екологічної політики» та «Стратегія сталого розвитку України до 2030 року». Таким чином, обрання змісту формування пізнавальної активності в межах напрямку «Дитина в природному довкіллі» є своєчасним і відповідним сучасним викликам.

На основі аналізу теоретичних та методичних засад дослідження було

визначено критерії та показники сформованості пізнавальної активності (ПА) у дітей шостого року життя. Також було обґрунтовано доцільність та правомірність використання цих критеріїв для оцінки рівня розвитку ПА та її особливостей.

Згідно з метою та завданнями нашого дослідження, а також результатами аналізу ряду наукових робіт, ми визначили та обґрунтували структурні компоненти ПА дітей шостого року життя. До них відносяться мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, емоційний, особистісний і вольовий компоненти. Крім того, ми визначили критерії розвитку пізнавальної активності, зокрема емоційно-мотиваційний, когнітивно-діяльнісний та особистісно-вольовий критерії. Ці критерії було розроблено на основі змісту освітнього напрямку «Дитина в природному довкіллі» з Державного стандарту дошкільної освіти (ДСДО, 2021) [193], що детально представлено в параграфі 1.2 першого розділу нашого дослідження.

Враховуючи це, ми дійшли висновку, що критерії розвитку ПА повинні відображати її змістовні, структурні характеристики, складність, інтегративність та соціальну зумовленість. Вони повинні відповідати сучасним світовим, європейським і вітчизняним стандартам науки та практики дошкільної освіти, що ми й врахували при визначенні цих критеріїв.

Для визначення показників розвитку ПА в дітей шостого року життя, крім аналізу результатів низки досліджень, було враховано зміст ДСДО (2021) [78], зокрема освітній напрям «Дитина в природному довкіллі». Це дозволило сформулювати ключові показники розвитку ПА у дітей, зокрема для емоційно-мотиваційного, когнітивно-діяльнісного та особистісно-вольового критеріїв. Показники цього освітнього напрямку стали основою для визначення показників розвитку ПА в межах нашого дослідження.

Для емоційно-мотиваційного критерію характерними є такі показники, як інтерес до пізнання природи рідного краю, взаємодії з природними об'єктами, виявлення емоційної реакції на навколишнє середовище, а також мотивація до сталого розвитку та природоохоронної діяльності. Це включає

цікавість до явищ природи, пошук знань про навколишній світ і ставлення до взаємодії з природними об'єктами. Для когнітивно-діяльнісного критерію важливими є такі показники, як здатність до спостережень за природними явищами, самостійне виконання простих дослідів, класифікація природних об'єктів, а також дотримання правил природоохоронної поведінки та збереження природних ресурсів. Окрім цього, діти повинні продемонструвати здатність до планування своєї діяльності та здатність оцінювати результати своєї роботи. Що стосується особистісно-вольового критерію, він виявляється через наявність у дітей особистісно-вольових якостей, таких як рішучість, самостійність, терпіння, цілеспрямованість, ініціативність і сміливість, які вони проявляють у процесі взаємодії з природним середовищем.

У процесі дослідження ми також спиралися на роботи таких авторів, як О. Брежнєва [3], Т. Ткачук [65], І. Товкач [67], М. Федорова [82], К. Щербакова [88], а також на методики діагностики, зокрема спостереження за діяльністю дітей у куточках природи та методики, як-от «Екологічна стежина» і «Запитати і вгадати» (за П. Торренсом), що допомогло точно оцінити рівень розвитку ПА у дітей шостого року життя. Ці методи дозволили глибше дослідити рівень пізнавальної активності дітей у різних сферах діяльності.

На констатувальному етапі експериментальної педагогічної діяльності було визначено критерії та показники розвитку ПА, а також сформульовано рівні розвитку цієї якості (високий, достатній, низький), що було схарактеризовано в таблицях і додатках дослідження. Цей етап включав вивчення рівня сформованості ПА через використання відповідних методик і підходів до оцінки розвитку пізнавальної активності шестирічних дітей.

2.2. Особливості сформованості пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти

Аналіз та узагальнення результатів застосування методів наукового педагогічного дослідження на констатувальному етапі дисертаційної роботи

дозволили вивчити особливості та рівень розвитку пізнавальної активності у дітей шостого року життя в контексті критеріїв її формування в експериментальних і контрольних групах закладів дошкільної освіти.

На рисунку 2.2.1 подано узагальнені результати спостережень за різними видами діяльності дітей шостого року життя (пізнавальної, дослідницької, трудової, ігрової тощо), зокрема за їхньою активністю під час чергування в куточку природи.

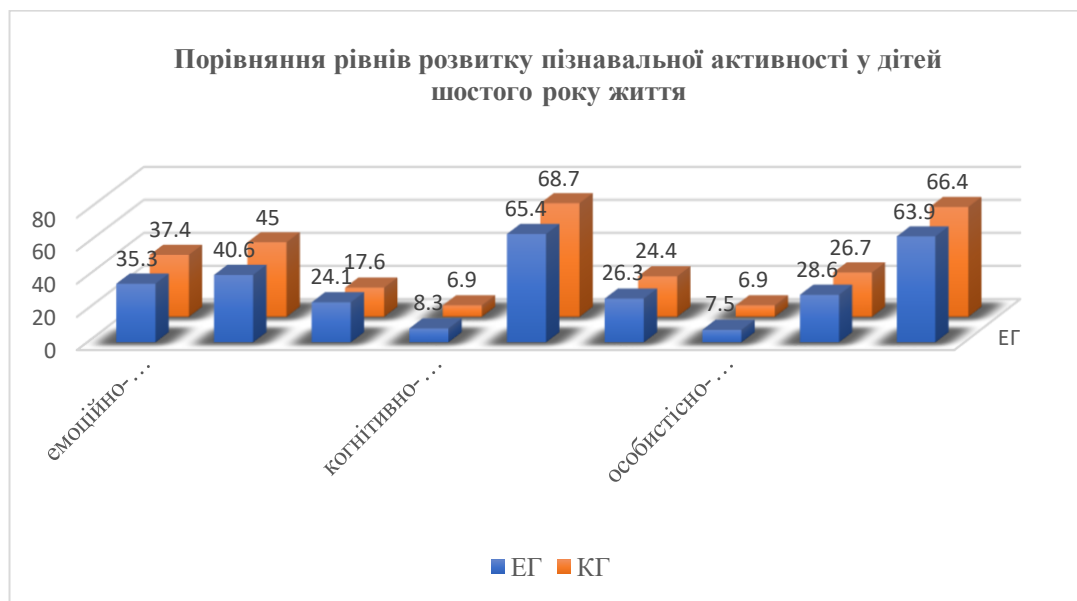

Рис. 2.2.1. Порівняння рівнів розвитку пізнавальної активності у дітей шостого року життя в експериментальних та контрольних групах за результатами спостережень на констатувальному етапі емпіричного дослідження

Результати дослідження, наведені на рисунку, свідчать про особливості розвитку пізнавальної активності у дітей шостого року життя. Зокрема, 35,3% дітей експериментальних груп (ЕГ) та 37,4% дітей контрольних груп (КГ) досягли високого рівня розвитку пізнавальної активності за емоційно-мотиваційним критерієм, виражаючи зацікавленість та захоплення. Достатнього рівня пізнавальної активності досягли 40,6% дітей ЕГ і 45,0% дітей КГ, причому основними ознаками цього рівня були енергійність і зосередженість, що виявлялися під час догляду за тваринами. У 24,1% дітей ЕГ і 17,6% дітей КГ спостерігався низький рівень пізнавальної активності, оскільки вони не виявляли зацікавленості під час чергування в куточку

природи.

За когнітивно-діяльнісним критерієм 8,3% дітей ЕГ та 6,9% дітей КГ продемонстрували високий рівень пізнавальної активності, зокрема вони вміли формулювати мету своєї діяльності. 65,4% дітей ЕГ та 68,7% дітей КГ досягли достатнього рівня, здатні визнавати свої помилки і самостійно їх виправляти. 26,3% дітей ЕГ і 24,4% дітей КГ показали низький рівень розвитку цієї якості, оскільки вони не могли адекватно оцінити власну діяльність, не проявляли зусиль для усунення недоліків.

За особистісно-вольовим критерієм 7,5% дітей ЕГ і 6,9% дітей КГ продемонстрували високий рівень пізнавальної активності, проявляючи терпіння і самостійність під час чергування. У 28,6% дітей ЕГ і 26,7% дітей КГ був виявлений достатній рівень розвитку цієї якості, проте вони не завжди проявляли витримку і наполегливість. У 63,9% дітей ЕГ і 66,4% дітей КГ зафіксовано низький рівень пізнавальної активності, оскільки під час чергування не спостерігалось проявів цілеспрямованості, терпіння чи самостійності. Результати цього дослідження, яке базується на методиці «Екологічна стежина» (графічний диктант), подано на рисунку 2.2.2. Згідно з даними рисунку, 27,8% дітей експериментальної групи (ЕГ) та 32,8% дітей контрольної групи (КГ) досягли високого рівня розвитку пізнавальної активності за емоційно-мотиваційним критерієм. Ці діти виявляли значну зацікавленість та енергійність під час виконання графічного диктанту та відтворення екологічної стежини в дитячому садку. У 45,9% дітей ЕГ та 45,1% дітей КГ було зафіксовано достатній рівень розвитку цієї якості, проявляючи ентузіазм і захоплення під час виконання завдання, хоча інколи їм бракувало терпіння та витримки. 26,3% дітей ЕГ та 22,1% дітей КГ продемонстрували низький рівень пізнавальної активності, не виявляючи зацікавленості чи ентузіазму до завдання, потребуючи допомоги дорослого.

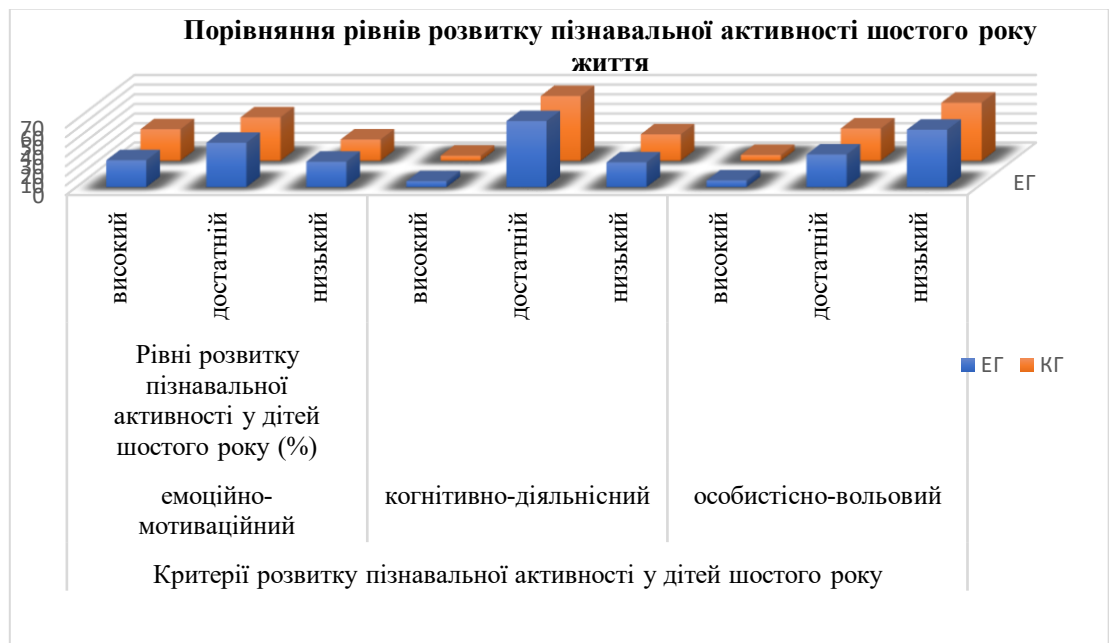

Рисунок 2.2.2. Порівняння рівнів розвитку пізнавальної активності у дітей шостого року життя в експериментальних та контрольних групах за методикою «Екологічна стежина» (на констатувальному етапі емпіричного дослідження)

Аналіз рівня розвитку пізнавальної активності за когнітивно-діяльнісним критерієм показав, що 6% дітей ЕГ та 5,3% дітей КГ досягли високого рівня розвитку. Ці діти вміло виконували графічний диктант, точно відтворюючи зображення екологічної стежини на основі знань. У 68,4% дітей ЕГ та 67,2% дітей КГ було виявлено достатній рівень розвитку, хоча діти інколи не зовсім правильно відтворювали зображення стежини і не прагнули виправляти помилки. 25,6% дітей ЕГ та 27,5% дітей КГ продемонстрували низький рівень, не виявляючи здатності самостійно формулювати мету чи оцінювати власну діяльність, а також не виправляли помилки.

Що стосується особистісно-вольового критерію, 6,8% дітей ЕГ та 6,1% дітей КГ досягли високого рівня розвитку, проявляючи наполегливість та витримку під час виконання графічного диктанту і цілеспрямованість при відтворенні стежини. У 33,8% дітей ЕГ та 33,6% дітей КГ спостерігався достатній рівень розвитку цієї якості: вони були терплячими під час диктанту, але не проявляли самовладання і цілеспрямованості при відтворенні стежини. 59,4% дітей ЕГ та 60,3% дітей КГ виявили низький рівень пізнавальної

активності, оскільки не хотіли самостійно виконувати завдання та не були цілеспрямованими чи наполегливими.

Результати дослідження рівня розвитку пізнавальної активності у дітей шостого року життя, отримані за допомогою діагностичної методики «Запитати і вгадати» (за П. Торренсом), наведені на рисунку 2.2.3.

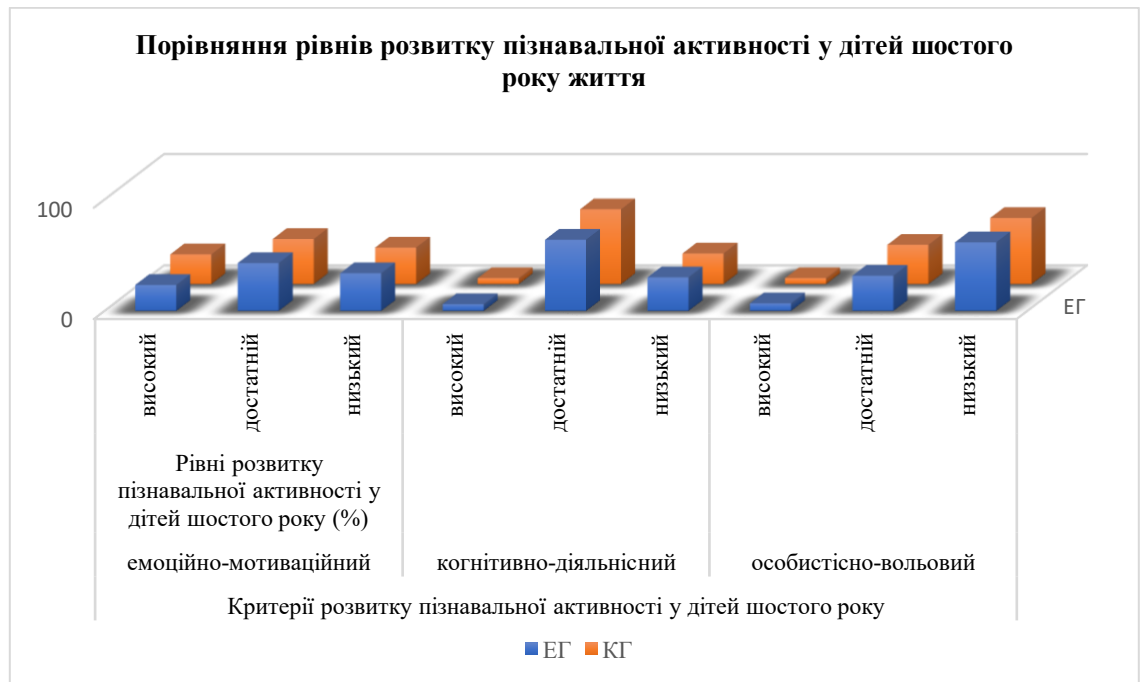

Рисунок 2.2.3. Розподіл рівнів розвитку пізнавальної активності у дітей шостого року життя експериментальних і контрольних груп за методикою П. Торренса «Запитати і вгадати» (на констатувальному етапі емпіричного дослідження)

За результатами аналізу даних, представлених на рисунку, можна відзначити, що 23,3% дітей експериментальної групи (ЕГ) та 26,7% дітей контрольної групи (КГ) досягли високого рівня розвитку пізнавальної активності в межах емоційно-мотиваційного критерію. Ці діти з великим ентузіазмом та зацікавленістю підходили до виконання завдання, демонструючи уважність і зосередженість. У 42,9% дітей ЕГ та 40,5% дітей КГ зафіксовано достатній рівень розвитку цієї якості: хоча діти не завжди проявляли захоплення і ентузіазм, вони все ж виконували завдання, хоч і не завжди повністю. Водночас 33,8% дітей ЕГ та 32,8% дітей КГ показали низький рівень пізнавальної активності, виконуючи завдання без вираженого

інтересу або енергії.

Щодо когнітивно-діяльнісного критерію, то 6% дітей ЕГ та 5,3% дітей КГ продемонстрували високий рівень розвитку пізнавальної активності. Вони виявляли здатність долати труднощі, визнавати і виправляти помилки під час виконання завдання. 63,9% дітей ЕГ та 67,2% дітей КГ досягли достатнього рівня розвитку цієї якості, але мали труднощі в самостійному формулюванні мети діяльності та демонстрували обмежені навички для досягнення результату. Низький рівень пізнавальної активності був зафіксований у 30,1% дітей ЕГ та 27,5% дітей КГ: ці діти не могли впоратися з труднощами без допомоги дорослих і не покладалися на свій досвід.

За особистісно-вольовим критерієм, 6,8% дітей ЕГ та 5,3% дітей КГ показали високий рівень розвитку пізнавальної активності, яскраво виявляючи такі якості, як наполегливість, рішучість, самостійність, терпіння, самовладання і цілеспрямованість. Достатній рівень був у 31,6% дітей ЕГ та 35,3% дітей КГ: вони не завжди демонстрували яскраво виражену самостійність та терпіння. 61,6% дітей ЕГ та 59,4% дітей КГ виявили низький рівень розвитку пізнавальної активності, не проявляючи бажаних особистісно-вольових якостей під час виконання завдань.

Результати дослідження сформованості пізнавальної активності дітей шостого року життя, проведеного за допомогою діагностичної методики «Переплутані лінії», наведено на рисунку 2.2.4.

Згідно з результатами аналізу даних, представлених на рисунку, можна зробити наступні висновки: 24,8% дітей експериментальної групи (ЕГ) та 22,9% дітей контрольної групи (КГ) досягли високого рівня розвитку пізнавальної активності (ПА) за емоційно-мотиваційним критерієм. Ці діти проявляли інтерес та зацікавленість до нового завдання, зосереджуючись та уважно виконуючи його. 45,1% дітей ЕГ та 50,4% дітей КГ показали достатній рівень розвитку цієї якості, але не виявляли виразного захоплення чи ентузіазму, виконуючи завдання без особливої уваги та роблячи помилки. 30,1% дітей ЕГ та 26,7% дітей КГ продемонстрували низький рівень

пізнавальної активності, виконуючи завдання без рішучості, терпіння чи ентузіазму.

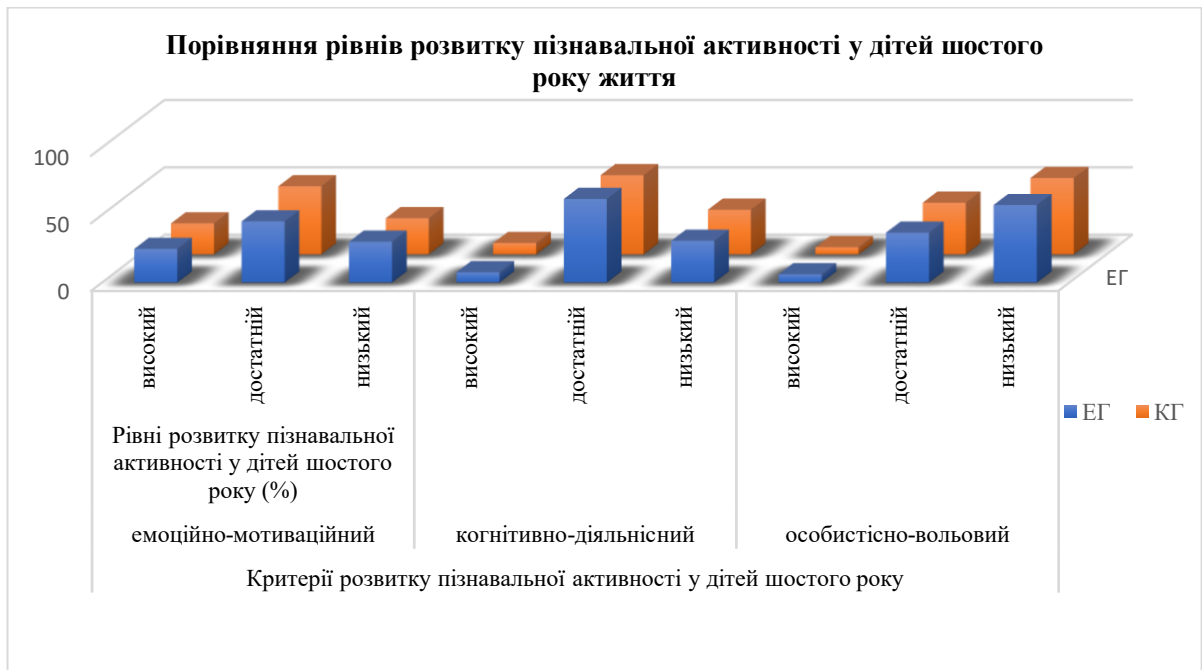

Рисунок 2.2.4. Співвідношення рівнів розвитку пізнавальної активності у дітей шостого року життя експериментальних і контрольних груп за методикою «Переплутані лінії» (констатувальний етап емпіричного дослідження)

Щодо когнітивно-діялісного критерію, 7,5% дітей ЕГ та 8,4% дітей КГ показали високий рівень розвитку пізнавальної активності. Ці діти вміли самостійно ставити завдання, долати труднощі, визнавати свої помилки та виправляти їх. 61,7% дітей ЕГ та 58,6% дітей КГ продемонстрували достатній рівень цієї якості, хоча їм було важко чітко сформулювати пізнавальну мету та досягти бажаного результату. Низький рівень розвитку ПА виявили 30,8% дітей ЕГ та 33% дітей КГ, які не могли подолати труднощі самостійно, покладаючись на допомогу дорослих.

Аналіз розвитку пізнавальної активності за особистісно-вольовим критерієм показав, що 6% дітей ЕГ та 5,3% дітей КГ досягли високого рівня цієї якості, проявляючи наполегливість, рішучість, самостійність, терпіння, самовладання та цілеспрямованість при виконанні завдань. 36,8% дітей ЕГ та 38,2% дітей КГ продемонстрували достатній рівень розвитку ПА, але їхня самостійність і терпіння були менш вираженими. 57,2% дітей ЕГ та 56,5%

дітей КГ показали низький рівень розвитку ПА, не проявляючи необхідних особистісно-вольових якостей при виконанні завдань.

На основі зібраних даних, узагальнених на рисунку 2.2.5, можна побачити результати порівняння цих показників серед усіх дітей, що брали участь у експериментальному педагогічному дослідженні (ЕПД).

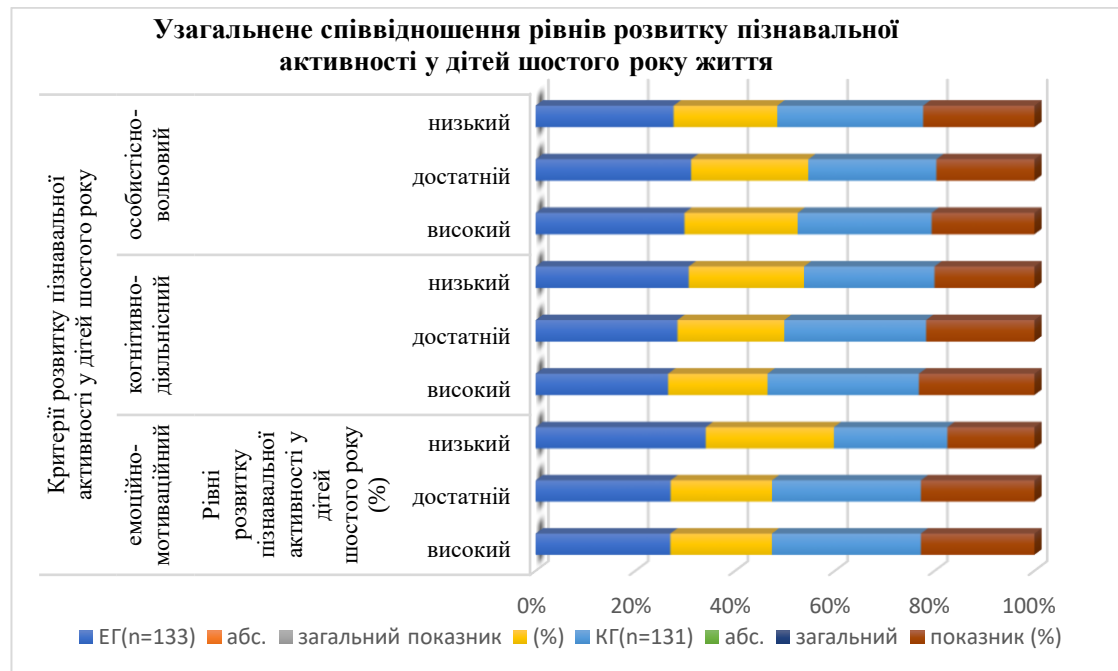

Рисунок 2.2.5. Узагальнене співвідношення рівнів розвитку пізнавальної активності у дітей шостого року життя експериментальних і контрольних груп (констатувальний етап етапі емпіричного дослідження)

Представлені на рисунку результати дослідження свідчать, що за емоційно-мотиваційним критерієм 14,3% дітей експериментальної групи (ЕГ) та 16% дітей контрольної групи (КГ) досягли високого рівня розвитку пізнавальної активності (ПА), 58,6% дітей ЕГ та 65,6% дітей КГ показали достатній рівень, а 27,1% дітей ЕГ та 18,4% дітей КГ мали низький рівень ПА. Згідно з даними таблиці, в межах когнітивно-діяльнісного критерію 10,5% дітей ЕГ та 12,2% дітей КГ продемонстрували високий рівень розвитку ПА, 69,2% дітей ЕГ та 70,2% дітей КГ досягли достатнього рівня, а 20,3% дітей ЕГ та 17,6% дітей КГ виявили низький рівень розвитку цієї якості. За результатами оцінки особистісно-вольового компоненту ПА, високий рівень проявили 7,6% дітей ЕГ та 6,9% дітей КГ, достатній рівень мали 25,6% дітей

ЕГ та 21,4% дітей КГ, а 66,9% дітей ЕГ та 71,7% дітей КГ продемонстрували низький рівень розвитку. Згідно з рисунком 2.2.5, якісний склад груп не мав суттєвих відмінностей. Для перевірки коректності формування груп, їх однорідності за усіма показниками, а також для отримання достовірних даних щодо відсутності значущих відмінностей між експериментальною та контрольною групами, буде застосовано критерій Пірсона (χ^2).

Для проведення математичного аналізу результатів формуються статистичні гіпотези. Нульова гіпотеза (H_0) стверджує, що рівень сформованості ПА дітей контрольної групи не має суттєвих відмінностей від рівня ПА дітей експериментальної групи за кожним із трьох критеріїв оцінювання, і будь-яка різниця між групами є випадковою. Альтернативна гіпотеза (H_1) припускає, що між рівнями сформованості ПА дітей контрольних та експериментальних груп існують значні відмінності за кожним з критеріїв оцінки.

В результаті обчислення фактичного значення за критерієм Пірсона, ми порівняли емпіричне значення коефіцієнта критерію χ^2 експ з критичним значенням χ^2 кр (за таблицею критичних значень χ^2 кр = 7,8 для рівня значущості $\alpha = 0,05$, що означає частку помилкових рішень, яку можна ігнорувати; відповідно, ймовірність того, що вибірки характеристик порівнюваних груп відрізняються, становить $1 - \alpha = 0,95$, тобто 95% рівень достовірності відмінностей). Ступінь вільності q дорівнює 2 ($q = 3$ рівні досягнень $- 1 = 2$). Також ми порівняли числові значення критеріїв χ^2 експ та χ^2 кр для кожного з критеріїв оцінки.

Таблиця 2.2.1.

Порівняння значень $\chi^2_{\text{експ}}$ та $\chi^2_{\text{кр}}$ для дітей контрольних та експериментальних груп за критеріями оцінювання (констатувальний етап емпіричного дослідження)

Групи	Контрольні групи	Експериментальні групи
Критерій		
емоційно-мотиваційний	$\chi^2_{\text{експ}} < \chi^2_{\text{кр}} \Rightarrow 0,99 < 7,8$	$\chi^2_{\text{експ}} < \chi^2_{\text{кр}} \Rightarrow 0,97 < 7,8$
когнітивно-діяльнісний	$\chi^2_{\text{експ}} < \chi^2_{\text{кр}} \Rightarrow 0,18 < 7,8$	$\chi^2_{\text{експ}} < \chi^2_{\text{кр}} \Rightarrow 0,19 < 7,8$

особистісно-вольовий	$\chi^2_{\text{експ}} < \chi^2_{\text{кр}} \Rightarrow 0,16 < 7,8$	$\chi^2_{\text{експ}} < \chi^2_{\text{кр}} \Rightarrow 0,17 < 7,8$
----------------------	--	--

Результати, наведені в таблиці 2.2.1, свідчать, що на початку формувального етапу емпіричного дослідження значення χ^2 експ. для кожного критерію в контрольних і експериментальних групах менше критичного значення χ^2 кр. Це свідчить про підтвердження нульової гіпотези. Таким чином, є підстави для прийняття нульової гіпотези і проведення об'єктивної перевірки та оцінки ефективності застосованої методики. Аналіз експериментальних даних з використанням критерію Пірсона вказує на те, що на початковому етапі, за всіма розглянутими критеріями, вибірки контрольних і експериментальних груп не мають статистично значущих відмінностей за рівнем сформованості пізнавальної активності, при рівні значущості $\alpha = 0,05$.

Результати констатувального етапу за емоційно-мотиваційним, когнітивно-діяльнісним та особистісно-вольовим критеріями показали невеликий відсоток дітей з високим рівнем сформованості пізнавальної активності, що підкреслює необхідність введення ефективних педагогічних умов для розвитку цієї якості у дітей шостого року життя.

Методика дослідження здатності вихователів ЗДО до формування пізнавальної активності у дітей шостого року життя включала анкетування вихователів для вивчення специфіки сформованості знаннєвого компонента їх здатності.

Анкета містила питання, що стосувалися стажу роботи вихователем, розуміння сутності пізнавальної активності у дітей шостого року життя, професійної здатності до її формування, рівня розвитку цієї здатності, а також методів і умов, які вони застосовують для цього. Відповіді на перше питання анкети представлені на рисунку 2.2.6.

На перше запитання анкети відповіли всі вихователі, які брали участь в експериментальному дослідженні. Один вихователь зазначив, що працює на посаді вихователя від одного до п'яти років. Три вихователі повідомили про досвід роботи на посаді від п'яти до десяти років. Термін роботи ще двох

десять років вказали також три вихователі. Отже, результати анкетування показали, що в ЗДО переважають молоді, але вже досвідчені фахівці.

Таблиця 2.2.6. Співвідношення відповідей вихователів на перше запитання анкети(констатувальний етап емпіричного дослідження)

Співвідношення відповідей на друге запитання анкети наведено на рисунку 2.2.7.

Рисунок 2.2.7. Співвідношення відповідей вихователів на друге запитання анкети(констатувальний етап емпіричного дослідження)

Відповіді вихователів на друге запитання анкети, що стосувалося змісту поняття «пізнавальна активність дітей шостого року життя», були поділені на

три групи: одна відповідь відповідала науковому визначенню цього поняття, чотири – частково відповідали, а ще одна – не відповідали науковим вимогам.

До категорії, що повністю відповідає науковому визначенню, було віднесено одну відповідь, в якій були згадані ключові характеристики пізнавальної активності, зокрема «пізнавальна потреба», «допитливість», «зацікавленість», «пізнавальний інтерес», «пізнавальна діяльність», «емоційні прояви», «мотиви діяльності», «знання», «уміння», «навички» та інші важливі аспекти.

Чотири відповіді, що частково відповідають науковому визначенню, згадували лише кілька основних характеристик пізнавальної активності, що складає менше половини всіх характеристик, визначених в дослідженні. Ще одна відповідь, яка не відповідає науковому визначенню, містила неточні або загальні формулювання, де не було згадано жодної з основних характеристик, або мали тавтологічний характер з необґрунтованим повторенням схожих за змістом термінів.

На третє запитання анкети, що стосувалося наявності у вихователів здатності до формування пізнавальної активності у дітей шостого року життя, один вихователь відповів ствердно, четверо – частково, а один – що ця професійна якість їм не притаманна.

Щодо четвертого запитання, яке стосувалося рівня розвитку здатності до формування пізнавальної активності, один вихователь оцінив свій рівень як достатній, троє – як не зовсім достатній, а двоє – як недостатній. Результати узагальнені на рисунку 2.2.8.

Рисунок 2.2.8. Співвідношення відповідей вихователів на четверте запитання анкети(констатувальний етап емпіричного дослідження)

Розподіл відповідей вихователів на п'яте запитання анкети «Які педагогічні умови, засоби, методи та форми організації освітнього процесу Ви використовуєте для формування пізнавальної активності у дітей шостого року життя в умовах ЗДО?» представлений у таблиці 2.2.9 (Додаток Е.).

Дані щодо відповідей вихователів на п'яте запитання анкети «Які педагогічні умови, засоби, методи та форми організації освітнього процесу Ви застосовуєте для формування пізнавальної активності у дітей шостого року життя в умовах ЗДО?» наведено в таблиці 2.2.10.

Для вивчення сформованості діяльнісного компоненту здатності вихователів ЗДО до формування пізнавальної активності дітей шостого року життя в межах освітнього напрямку «Дитина в природному довкіллі» ДСДО (2021) [193], основним педагогічним методом було обрано спостереження. Під час спеціально організованих спостережень за освітнім процесом ми звертали увагу на зміст освітньої діяльності, використовувані педагогічні засоби, включаючи медіа, методи, форми організації та використання простору закладу дошкільної освіти.

Згідно з результатами спостережень, вихователі продемонстрували

високий рівень професіоналізму та відповідальності при реалізації освітньої програми для дітей віком від 2 до 7 років, зокрема в розділі «Природний світ: дитина у світі природи» [31; 57; 75]. Вони активно знайомили дітей з природними явищами та об'єктами, такими як сонце, вітер, вода, ґрунт, рослини, тварини, а також з діяльністю людей у природному середовищі. Педагоги використовували різноманітні методи і форми освітньої діяльності, що дозволяли дітям активно брати участь у процесі, застосовуючи набутий досвід і демонструючи нові вміння.

Спостереження також показали, що вихователі успішно працювали над формуванням у дітей умінь охороняти природу і піклуватися про тварин. Вони регулярно проводили спостереження за природою, проводили досліди та експерименти, організовували бесіди на екологічні теми. Для цього використовували різні форми роботи, зокрема наукову й художню літературу, ілюстрації та інші дидактичні матеріали. Діти активно використовували природні матеріали в творчих завданнях, поглиблюючи свої знання та формуючи відповідальність за природу.

Проте спостереження також виявило деякі недоліки у педагогічній практиці. Зокрема, було зафіксовано, що у вихователів недостатньо виражений напрямок щодо формування пізнавальної активності дітей через ігрові та проблемні ситуації, тематичні драматизації, бесіди тощо. Застосування дидактичних ігор і пізнавальних казок також було обмежене. Вихователі рідко використовували ілюстративний матеріал і не застосовували елементи ТРВЗ. Крім того, було помічено дефіцит медіа-ресурсів в освітньому процесі, що обмежувало можливості для інтерактивного навчання.

Аналіз результатів спостереження вказує на недостатній рівень розвитку діяльнісного компоненту здатності вихователів до формування пізнавальної активності дітей шостого року життя, зокрема за допомогою медіа. Це підтверджується невідповідністю між заявленими педагогічними умовами, методами та реальним використанням медіа в освітньому процесі.

У межах дослідження також були вивчені перспективні та календарні

плани вихователів, що брали участь в експериментальній педагогічній діяльності (ЕПД). Аналіз цих планів включав оцінку системності та повноти реалізації змісту програми «Дитина» [54] в контексті використання медіа, завдань щодо формування пізнавальної активності та взаємодії з батьками вихованців для підтримки цього процесу. Результати аналізу планів подано в таблиці 2.2.12.

Таблиця 2.2.12

**Результати аналізу планів освітньої діяльності вихователів ЗДО
(констатувальний етап емпіричного дослідження)**

Наявність у плануванні освітньої взаємодії вихователя з дітьми шостого року життя											
Системність, повнота та всебічність реалізації розділу програми "Дитина" (2021 р.), "Природний світ: дитина у світі природи"			Мета та завдання педагогічного супроводу формування пізнавальної активності дітей			Використання медіазасобів у межах реалізації розділу програми «Дитина» (2020 р.) «Природний світ: дитина у світі природи»			Співпраця вихователів ЗДО з батьками вихованців з метою формування пізнавальної активності дітей за допомогою медіазасобів		
Кількість вихователів, у яких наявна у плануванні освітня взаємодія вихователя з дітьми шостого року життя											
достатня	не зовсім достатня	не достатня	достатня	не зовсім достатня	не достатня	достатня	не зовсім достатня	не достатня	достатня	не зовсім достатня	не достатня
3	3	1	2	3	2	1	3	3	1	4	1

Результати таблиці підтверджують наявність системного, всебічного підходу до реалізації освітнього розділу «Природний світ: дитина у світі природи» програми «Дитина» (2021) [48]. Формування природничо-екологічної компетентності здійснюється відповідно до методичних вимог, але у 10 вихователів цей процес реалізується належно, у 13 – недостатньо, а у 3 – зовсім не реалізується.

Планування освітньої діяльності з формування пізнавальної активності виявилось різним: у 6 планах воно подано систематично, у 3 – фрагментарно,

а 2 вихователів не планують цей компонент. Щодо застосування медіа-засобів, лише 1 вихователь систематично їх використовує, 4 – лише зрідка, а 2 взагалі не планують застосування медіа у психолого-педагогічному супроводі.

Спільна взаємодія з батьками з метою формування пізнавальної активності має задовільний рівень у 2 вихователів, недостатній – у 4, та не достатній – у 1.

Дослідження стану предметно-ігрового середовища ЗДО показало, що забезпечення медіа-засобами в групах є схожим. Візуальні медіа представлені плакатами, картками, ілюстраціями та художньою літературою, але частина матеріалів є застарілою або не достатньо естетичною. Медіа-ресурси включають також книги українських і зарубіжних авторів, але сучасні видання представлені обмежено, лише в одному екземплярі.

Аудіовізуальні засоби медіа, зокрема записи літературних творів і звуків природи, є в групах, але часто бракує технічного забезпечення для їх відтворення. Техніка є застарілою, і лише в окремих випадках матеріали можна переглядати через пристрої вихователів. Відсутність сучасного обладнання обмежує доступність медіа для дітей.

У батьківських куточках є лише обмежена кількість візуальних засобів медіа, а також рекомендації для батьків щодо ознайомлення дітей з природою. Виставки дитячих робіт на природничу тематику і література з екологічної тематики представлені лише частково. Аналіз показує, що загальна ситуація з використанням медіа-засобів у ЗДО є недостатньою для ефективного формування пізнавальної активності дітей.

2.3. Педагогічні умови формування пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку засобами медіа

Для обґрунтування педагогічних умов ефективного формування пізнавальної активності (ПА) у дітей шостого року життя за допомогою медіа, необхідно визначити умови як сукупність факторів зовнішнього і

внутрішнього середовища, що впливають на розвиток певних явищ. Це явище залежить від активності особистості чи групи людей [79; 84; 85]. Умови можуть бути також розглянуті як явища або стійкі обставини, що визначають розвиток системи. Педагогічні умови є результатом цілеспрямованого відбору та застосування елементів змісту, методів і організаційних форм освітнього процесу, що сприяють досягненню цілей. Тому ефективність освіти залежить не лише від окремих умов, а від їх системи [1; 7; 16; 28; 33; 62].

Термін «умови» має різні тлумачення: як філософське поняття (взаємозалежність явищ), семантичний феномен (причини, обставини, вимоги, що сприяють здійсненню дії), а також як сукупність зовнішніх і внутрішніх чинників, що визначають зміни в особистісному розвитку людини та досягнення освітніх цілей. Психолого-педагогічний аспект цього терміну включає впливи, які обумовлюють зміни в освітньому процесі [53; 90].

С. Іванчук зазначає, що в наукових дослідженнях термін «педагогічні умови» позначає ресурс, що забезпечує ефективне вирішення педагогічних завдань. Вона підкреслює, що педагогічні умови мають подвійне значення: по-перше, вони визначають середовище, в якому відбувається процес, а по-друге, є чинниками, від яких залежить результат. Педагогічні умови формують освітній процес і впливають на його ефективність.

Ми підтримуємо думку, що педагогічні умови є потужним важелем, який забезпечує успішний перебіг явищ через внутрішні та зовнішні чинники, що сприяють формуванню ПА у дітей шостого року життя за допомогою медіа. Вони допомагають досягти поставленої мети [51; 64; 89].

Педагогічні умови відрізняються від соціальних, психологічних та організаційних. Соціальні умови пов'язані з політичним та соціально-економічним розвитком держави. Негативний вплив соціальних умов на формування ПА дітей шостого року життя, зокрема в умовах суспільно-політичної кризи та війни в Україні, створює невизначеність у майбутньому, що ускладнює процес розвитку дітей.

Психологічні умови включають врахування індивідуальних

особливостей дітей шостого року життя, їх вікових та психічних характеристик (сприймання, увага, пам'ять, мислення, мовлення тощо). Важливими є створення емоційно-позитивного мікроклімату в закладах дошкільної освіти, впровадження демократичного стилю стосунків та ефективне мотивування дітей до успішності у пізнавальній діяльності.

У контексті нашого дослідження організаційні умови розуміються як визначені обставини, що забезпечують ефективну взаємодію всіх учасників освітнього процесу (дітей, вихователів, батьків або осіб, які їх замінюють), а також упорядкування структурних компонентів системи формування позитивної адаптації (ПА) у дітей шостого року життя через медіа. Це створює умови для активного й оптимального використання ресурсів.

Педагогічні умови, за різними науковими підходами, можна розглядати як характеристики освітнього процесу, що сприяють формуванню ПА. Вони ґрунтуються на меті, завданнях дослідження, його теоретичних засадах та результатах констатувального етапу емпіричного дослідження. Зокрема, в нашому дослідженні до основних педагогічних умов ефективної організації освітнього процесу, спрямованого на формування ПА у дітей шостого року життя, належать:

- 1) забезпечення суб'єкт-суб'єктних міжособистісних стосунків між усіма учасниками процесу (вихователями, дітьми, їх батьками або опікунами) в умовах закладу дошкільної освіти (ЗДО);
- 2) впровадження медіасередовищної моделі організації життєдіяльності дітей у ЗДО;
- 3) використання традиційних і інноваційних педагогічних методів для взаємодії вихователів з дітьми в освітньому процесі.

Перша педагогічна умова, що забезпечує ефективність освітнього процесу в рамках нашого дослідження, це суб'єкт-суб'єктні міжособистісні стосунки. Враховуючи роботи Н. Ткачової [69] та інших науковців [88], вказується на важливість диференціації «суб'єкта» і «об'єкта» у взаємодії особистостей. У такій взаємодії кожна зі сторін може виступати як суб'єкт, так

і об'єкт, в залежності від контексту. Між ними є межа суб'єктного ставлення, де «Я» виступає як суб'єкт, а «Інше» — як об'єкт.

У дослідженнях Н. Ткачової [69] поняття «відносини» визначається як взаємний зв'язок між об'єктами або особистостями, а «взаємини» — це взаємні відносини між ними. Відносини є не лише відображенням зв'язків людини з навколишнім світом, але й психічним утворенням, що включає пізнання, емоційні та поведінкові відгуки на певний об'єкт. Зміст поняття «взаємодія» охоплює взаємний вплив між об'єктами, що веде до їх взаємної зумовленості і змін у стані.

Міжособистісні стосунки у життєдіяльності людей, зокрема дітей шостого року життя, є важливими в контексті освітнього процесу. Вони відображають глибокий зміст «Я» особистості, що інтегрується у соціальні відносини. Як зазначає В. Желанова [16], вивчення суб'єкт-суб'єктних стосунків належить до західної гуманістичної психології ХХ століття (Д. Дьюї, А. Маслоу, К. Роджерс та ін.). Основні принципи цієї психології (цілісність духовного середовища, активність особистості в розвитку) сприяли розвитку теорії міжособистісних стосунків в освітній діяльності.

Згідно з В. Желановою [17], основними принципами педагогічної взаємодії в умовах дошкільної освіти є взаємоповага, довіра, доброзичливість і діалогічність. Ці принципи сприяють розвитку активності дітей, задоволенню їх потреб у творчій самореалізації та самоствердженні. Вони також забезпечують умови для співтворчості педагога і вихованців у навчальному процесі, що є важливим для розвитку ПА у дітей.

Можливість впровадження суб'єкт-суб'єктних стосунків у освітній процес ЗДО пов'язана з принципами особистісно орієнтованої освіти. І. Бех [2] визначає основні напрямки такого виховання: формування цінностей, які є орієнтирами для саморозвитку дитини, усвідомлення дитиною свого «Я» як здатного досягати мети та виражати себе. Це виховання також сприяє розвитку позитивних емоцій та запобігає психічному напруженню, що дозволяє дітям відкривати нові можливості і сприяє їхній активності.

С. Сисоєва [68; 77] розглядає напрями особистісно орієнтованого освітнього процесу в ЗДО, що включають створення умов для розвитку творчих здібностей дітей і подолання бар'єрів, які стримують їхню активність. Це підхід дозволяє зберігати дитиноцентризм в освітньому процесі та інтегрувати діяльність вихователя з пізнавальною діяльністю дітей у творчому співробітництві.

С. Подмазін [73] підкреслює важливість психолого-педагогічного супроводу, який створює умови для розвитку творчої активності дітей у ЗДО. Він вказує, що така взаємодія сприяє розвитку творчих здібностей і мотивує дітей до саморозвитку та самореалізації.

У наукових дослідженнях (І. Бех, В. Кремень, Т. Ротерс та ін.) також розглядаються теоретичні та практичні питання формування міжособистісних стосунків. Вони визначають ці стосунки як безпосередні, що виникають у реальному спілкуванні між людьми, і які ґрунтуються на готовності до взаємодії та підтримуються емоційними відгуками, такими як симпатія чи антипатія.

У науковій роботі Л. Руденко [81] акцентується на важливості взаємного впливу в міжособистісних стосунках, що є основною умовою їх ефективності. Зв'язки між людьми не лише переживаються суб'єктивно, але й об'єктивно проявляються в характері взаємодії. Взаємні впливи між людьми формують систему установок, стереотипів, очікувань, через які вони оцінюють одне одного. Ці диспозиції опосередковуються цілями, цінностями та організацією спільної діяльності, що стає основою формування соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі.

Цінним для нашої роботи є висновок про вплив різних видів діяльності на розвиток дітей, зокрема їхньої пізнавальної активності, соціальних навичок і формування цінностей для взаємодії з іншими людьми. Це вказує на важливість міжособистісних стосунків у розвитку дітей, зокрема в контексті педагогічної діяльності.

Н. Коломінський [88] підкреслює, що всі учасники освітнього процесу

взаємодіють в різних міжособистісних зв'язках: індивідуальних, групових і колективних. Вчений виділяє три основні структурні елементи взаємодії: адміністративний, педагогічний і методичний. Адміністративний аспект зосереджений на реалізації професійних функцій директора ЗДО. Педагогічний елемент стосується організації освітнього впливу на дітей та батьків, а методичний – розвитку професійної кваліфікації педагогічного колективу.

На основі досліджень можна зробити висновок, що для формування ПА (психологічної активності) важливою є реалізація суб'єкт-суб'єктних стосунків між учасниками освітнього процесу, що включає гуманістичні цінності, такі як емпатія, доброзичливість і миролюбство.

Другим важливим аспектом є впровадження середовищної моделі організації життєдіяльності дітей у ЗДО, що є актуальним на тлі кардинальних змін у системі дошкільної освіти України. Модернізація освіти передбачає створення умов для розвитку творчих і життєво компетентних дітей, здатних реалізувати свій потенціал у сучасному соціумі. Відхід від традиційної модельної організації навчання до середовищної моделі дозволяє дітям краще інтегруватися в реальні умови та ефективно розвиватися, зокрема у сфері міжособистісних стосунків.

Середовищна модель, за визначенням Н. Гавриш та О. Ліннік [32], передбачає ситуаційну організацію освітнього процесу, коли кожна життєва ситуація мотивує дитину до активного вибору діяльності. Педагоги в такому контексті сприяють самостійності дітей, надаючи їм свободу вибору і підтримуючи їхні інтереси. Водночас важливо зберегти підтримку дорослого в процесі самостійної діяльності дітей, оскільки без його допомоги діти з обмеженим досвідом можуть не реалізувати свій потенціал.

Аналіз традиційної і середовищної моделей виявляє суттєві відмінності. Традиційна модель зосереджена на домінуванні вихователя, що обмежує можливості для самовираження дітей. Натомість середовищна модель акцентує на активній ролі дитини, її ініціативності та самостійності, що сприяє

розвитку її інтересів і здатності до рефлексії.

У зв'язку з цим, для формування ПА дітей шостого року життя важливо поєднувати такі елементи, як самотійну діяльність, спільну діяльність з вихователем та навчальну діяльність, що відповідає вимогам ДСДО (2021) [63]. Водночас пріоритетними є два перші блоки – самотійна діяльність і спільна діяльність.

Зміна традиційної моделі на середовищну вимагає адаптації планування освітнього процесу. Завдання повинні орієнтуватися на реальні досягнення дитини, забезпечуючи її активність і самотійність у процесі навчання. Освітній процес у межах середовищної моделі можна здійснювати через інтегровані заняття, спільну діяльність з вихователем та самотійну діяльність дітей, зокрема вільну гру та пізнавальну активність.

Підтримуючи важливість медійних засобів, особливості їх використання в освітньому процесі ЗДО розглянуті в параграфі 1.3 «Медіа як засіб формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку». У рамках другої педагогічної умови нашої ЕПД ми використовуємо концепцію «медіасередовищної моделі організації життєдіяльності дітей в умовах ЗДО», що поєднує такі ключові феномени, як «середовищна модель організації життєдіяльності дітей» і «засоби медіа». В рамках цієї моделі вихователь має створювати, наповнювати та застосовувати освітнє середовище ЗДО.

О. Рейпольська [68] зазначає, що освітнє середовище розуміється як складне, багатоаспектне явище, яке включає різноманітні умови для реалізації освітніх цілей. Проте багато педагогів зводять його лише до предметно-просторової організації, ігноруючи інші аспекти, як-от можливість особистісного самовизначення дитини. Останні дослідження акцентують на створенні освітнього середовища, яке сприяє особистісному розвитку дитини.

Н. Гавриш і О. Ліннік [19; 47] визначають освітнє середовище як активного суб'єкта, що впливає на дитину і взаємодіє з нею, формуючи цінності та смисли. Основними компонентами цього середовища є предметно-просторовий, суб'єктний та психолого-методичний аспекти. Важливою є

взаємодія суб'єктів середовища, яка забезпечує ефективний розвиток дитини через освітні програми, методики та форми навчання.

О. Низковська [66] розглядає освітнє середовище як сукупність умов, що формують світ взаємопов'язаних предметів і людей, які впливають на розвиток дитини. К. Крутій [41] описує його як змодельовані умови, що сприяють розвитку особистості та забезпечують різноманіття варіантів розвитку.

Згідно з О. Костянтиною та О. Харитоновичем [38; 79], розвивальне середовище для дітей дошкільного віку повинно бути інтегрованим і включати психофізіологічні, естетичні, педагогічні та соціокультурні умови. Таке середовище сприяє розвитку дітей, їх здоров'ю та соціальній адаптації.

У нашому дослідженні ми підтримуємо ці підходи, зазначаючи важливість різноманітних осередків, як-от природничо-екологічний, сенсорно-пізнавальний, логіко-математичний, дослідницький та інші, що сприяють розвитку дітей у ЗДО. Важливою частиною є медіасередовище, яке включає інтеграцію різних технічних засобів для розвитку дитини через мультимедійні ресурси.

Таким чином, у рамках формувального експерименту важливо забезпечити спеціалізовані осередки для розвитку пізнавальної діяльності, творчості, мовлення, а також інфраструктуру для ефективної взаємодії вихователя та дітей з використанням медіазасобів. З огляду на рекомендації науковців і методистів щодо зміни ставлення до традиційних форм навчання, ми пропонуємо альтернативні методи взаємодії педагогів з дітьми:

1. Тематичні мініатюри (С. Ладивір) – обговорення тем з візуальними маркерами, що відображають абстрактні поняття, такі як краса, добро, любов тощо.

2. Освітні ситуації природничого змісту – форма спільної діяльності педагога й дітей, спрямована на систематизацію та поглиблення знань.

3. Подорожі та мандрівки (реальні й віртуальні) – спостереження навколишнього світу, що розвивають мислення та емоційно збагачують дітей.

4. Екскурсії – дослідження природи, музеїв, фермерських об'єктів та природоохоронних зон.

5. Цільові прогулянки (Н. Яришева) – використання медіа для створення екомедіатеки через записи «голосів природи» та відео.

6. Експериментування з природними матеріалами – діяльність, що стимулює дитячу цікавість і пізнавальну активність.

7. Колекціонування природних матеріалів – збирання предметів з науковою, історичною чи художньою цінністю.

Сучасні діти, представники покоління «Альфа», потребують інтерактивних методів навчання. Тому актуальними є такі форми взаємодії:

1. Пізнавальні діалоги (Н. Гавриш) – сприяють розвитку мислення та навичок обґрунтування своєї думки.

2. Спілкування в колі – обговорення досвіду та вражень, рефлексії через вправи-емотики та «мозковий штурм».

3. Квести – командні ігри для розвитку логічного і творчого мислення.

4. Геокешинг – туристична гра з використанням GPS для пошуку схованок.

5. Гра-стратегія – навчання плануванню дій та командній роботі.

6. Авторське дитяче телебачення – створення телепередач для подачі пізнавальної інформації в улюбленому дітьми форматі.

Зазначені форми можуть комбінуватися в різних форматах взаємодії, включаючи фронтальний, груповий, парний та індивідуальний. Незважаючи на пріоритет сучасних методів, традиційні підходи в освіті також залишаються важливими. Традиційні методи, такі як словесні, наочні та практичні, допомагають формувати пізнавальні здібності дітей. Вони включають:

1. Словесні методи – розповіді, бесіди, пояснення.

2. Наочні методи – спостереження, ілюстрації, демонстрації.

3. Практичні методи – досліди, вправи, художньо-продуктивна діяльність.

Але застосування лише традиційних методів є недостатнім для утримання інтересу дітей до довкілля. Сучасні методи, зокрема «аналітичний», «синтетичний», «індуктивний» та «дедуктивний», сприяють глибшому розумінню і засвоєнню матеріалу. Вони дозволяють дітям критично мислити, аналізувати і створювати нові ідеї. Також важливі методи, що стимулюють самостійну діяльність:

1. «Репродуктивний метод» – відтворення знань.
2. «Пояснювальний метод» – засвоєння нового матеріалу через аналогії.
3. «Проблемний метод» – розв'язання педагогом проблеми та обговорення варіантів рішень.
4. «Частково-пошуковий метод» – залучення дітей до розкриття теми через гіпотези та дискусії.
5. «Дослідницький метод» – спостереження, формулювання гіпотез і перевірка їх.

Не менш ефективні інноваційні методи, такі як:

1. «Метод проєктів» – дослідження довкілля через самостійну роботу.
2. «Імітаційні (рольові) методи» – розвиток емоційної культури та соціальних навичок.
3. «Графічні методи» – поєднання вербального викладу з візуальними елементами.

Для формування екологічної свідомості дітей важливо застосовувати методи, що сприяють розвитку «мислеобразів», «екологічної емпатії» та «рефлексії». Загалом, ефективність освітніх методів залежить від кількох факторів: чіткого усвідомлення мети, екологічного підходу до медіа-ресурсів, особистісно зорієнтованого підходу та забезпечення зворотного зв'язку з дітьми. Використання різноманітних методів та медіазасобів у комплексі дозволяє оптимізувати процес навчання і досягти максимального результату.

Висновки до розділу 2

У другому розділі кваліфікаційної роботи висвітлено мету, завдання та результати емпіричного етапу дослідження. За допомогою критеріально-діагностичного комплексу визначено рівні розвитку пізнавальної активності (ПА) у дітей шостого року життя. На основі праць Н. Бібік, Т. Гурковської, Т. Марцинківської, В. Моляко та інших окреслено правила проведення експериментально-педагогічної діяльності (ЕПД) на цьому етапі. Відповідно до положень ДСДО (2021) і змісту програм для дошкільнят, зокрема програми «Дитина» (2020), визначено критерії розвитку ПА: емоційно-мотиваційний, когнітивно-діяльнісний, особистісно-вольовий. Рівні розвитку (високий, достатній, низький) охарактеризовано за змістом і показниками. У дослідженні використано бесіди, спостереження та діагностичні методики: «Екологічна стежина» (графічний диктант), «Запитати і вгадати» (за П. Торренсом), «Переплутані лінії». Методи дозволили визначити рівні розвитку ПА за емоційно-мотиваційним, когнітивно-діялісним і особистісно-вольовим критеріями. Отримані результати опрацьовано якісним і кількісним аналізом.

Діагностика виявила, що більшість дітей мають середній або низький рівень ПА. Аналіз анкетування та спостереження діяльності вихователів ЗДО показав: лише незначна частина педагогів системно реалізує формування природничо-екологічної компетентності відповідно до програми «Дитина» (2021). У більшості випадків планування формування ПА має фрагментарний характер, часто не враховується використання засобів медіа.

Освітнє середовище ЗДО недостатньо забезпечене засобами медіа, що ускладнює інтеграцію сучасних технологій у процес формування ПА. Використання медіа залишається несистемним і часто не відповідає вимогам освітнього напрямку «Дитина в природному довкіллі». Переважно середній і низький рівень ПА дітей шостого року життя підтверджує актуальність проблеми. Недостатній рівень підготовки педагогів і слабка інтеграція медіазасобів в освітнє середовище вимагають удосконалення методів і підходів до формування ПА. Уточнено зміст базових понять, які стосуються

формування пізнавальної активності (ПА) в дітей дошкільного віку. Серед них: «умови» та їх види: педагогічні, соціальні, психологічні, організаційні; «відносини», «взаємини», «взаємодія», «міжособистісні стосунки», зокрема «суб'єкт-суб'єктні міжособистісні стосунки».

Визначено та охарактеризовано педагогічні умови, які сприяють ефективному формуванню ПА засобами медіа в закладах дошкільної освіти (ЗДО): (1) суб'єкт-суб'єктні міжособистісні стосунки (забезпечення гармонійних взаємин між усіма учасниками освітнього процесу: вихователями, дітьми, їхніми батьками чи законними представниками. Такі стосунки мають базуватися на взаємній повазі, довірі та спільній участі в освітньому процесі); (2) медіасередовищна модель організації життєдіяльності дітей (упровадження медіасередовища, яке інтегрує цифрові та традиційні засоби навчання, створює умови для розвитку допитливості, самостійності та активності дітей у пізнавальній діяльності); (3) застосування традиційних і інноваційних методів навчання (Використання поєднання перевірених педагогічних методів і сучасних інновацій. Особлива увага приділяється формам взаємодії вихователя з дітьми, які сприяють стимулюванню пізнавальної активності через медіаінструменти та практичні завдання.

Таким чином, запропоновані умови створюють основу для організації ефективного освітнього процесу, спрямованого на формування ПА у дітей шостого року життя.

ВИСНОВКИ

На основі теоретико-емпіричного аналізу запропоновано новий підхід до вирішення проблеми формування пізнавальної активності (ПА) у дітей старшого дошкільного віку через використання медіа в умовах закладу дошкільної освіти (ЗДО). Це зумовило розробку теоретично-методологічного обґрунтування критеріїв та показників сформованості пізнавальної активності стану формування цієї якості у старших дошкільників та визначення і обґрунтування педагогічних умов для успішного розвитку ПА.

1. Відповідно до мети та завдань дослідження, було розглянуто пізнавальну активність дітей старшого дошкільного віку як важливий феномен наукового аналізу. Окреслено результати аналізу концептуальних положень наукових досліджень, які обґрунтовують сутність, структуру та критерії розвитку пізнавальної активності. Зокрема, визначено рівні розвитку ПА та особливості її формування у дітей дошкільного віку, а саме шостого року життя.

2. На основі аналізу філософських, соціологічних, психолого-педагогічних джерел підкреслено актуальність питання формування ПА у дітей за допомогою медіа в умовах ЗДО. З'ясовано сутність основних понять, таких як «активність», «пізнавальна активність», «пізнавальна потреба», «допитливість», «пізнавальний інтерес» та інші. Визначено, що пізнавальна активність дітей шостого року життя є складною, інтегративною якістю, що сприяє успішному засвоєнню знань та розвитку пізнавальних процесів. Аналіз наукових робіт підтвердив важливість активності, яка є об'єктом дослідження різних наук, таких як філософія, психологія, біологія, педагогіка, соціологія. На основі цього дослідження можна стверджувати, що пізнавальна активність є різнобічним феноменом, що вивчається через різні підходи, включаючи діяльнісний, особистісний та суб'єктний. З'ясовано, що ефективне формування ПА відбувається в ранньому та дошкільному віці. Використовуючи зміст Державного стандарту дошкільної освіти (ДСДО) 2021

року, визначено закономірності розвитку ПА, з урахуванням вікових особливостей дітей. Підкреслено, що період дошкільного віку, зокрема від п'яти до шести років, є ключовим для формування пізнавальної активності. Окрім цього, систематизовано наукові погляди щодо ролі медіа в дошкільній освіті, а також впливу медіасередовища на розвиток ПА у дітей.

3. На основі аналізу теоретичних та методичних засад дослідження було визначено критерії та показники сформованості пізнавальної активності (ПА) у дітей шостого року життя. Також було обґрунтовано доцільність та правомірність використання цих критеріїв для оцінки рівня розвитку ПА та її особливостей. Згідно з метою та завданнями нашого дослідження, а також результатами аналізу ряду наукових робіт, ми визначили та обґрунтували структурні компоненти ПА дітей шостого року життя. До них відносяться мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, емоційний, особистісний і вольовий компоненти. Крім того, ми визначили критерії розвитку пізнавальної активності, зокрема емоційно-мотиваційний, когнітивно-діяльнісний та особистісно-вольовий критерії. Ці критерії було розроблено на основі змісту освітнього напрямку «Дитина в природному довкіллі» з Державного стандарту дошкільної освіти (ДСДО, 2021). Враховуючи це, ми дійшли висновку, що критерії розвитку ПА повинні відображати її змістовні, структурні характеристики, складність, інтегративність та соціальну зумовленість. Вони повинні відповідати сучасним світовим, європейським і вітчизняним стандартам науки та практики дошкільної освіти, що ми й врахували при визначенні цих критеріїв.

4. Було проведено емпіричне дослідження розвитку пізнавальної активності за трьома критеріями. Для визначення показників розвитку ПА в дітей шостого року життя, крім аналізу результатів низки досліджень, було враховано зміст ДСДО (2021), зокрема освітній напрям «Дитина в природному довкіллі». Показники цього освітнього напрямку стали основою для визначення показників розвитку ПА в межах нашого дослідження. У процесі дослідження ми використовували методики діагностики, зокрема спостереження за

діяльністю дітей у куточках природи та методики, як-от «Екологічна стежина» і «Запитати і вгадати» (за П. Торренсом).

5. Результати констатувального етапу емпіричного дослідження за емоційно-мотиваційним, когнітивно-діяльнісним та особистісно-вольовим критеріями показали невеликий відсоток дітей з високим рівнем сформованості пізнавальної активності, що підкреслює необхідність введення ефективних педагогічних умов для розвитку цієї якості у дітей шостого року життя.

6. У межах експериментально-педагогічної роботи з вихователями закладів дошкільної освіти: акцент зроблено на розвитку їхньої професійної готовності до формування пізнавальної активності (ПА) у дітей старшого дошкільного віку через медіа, відповідно до освітнього напрямку «Дитина в природному довкіллі». Задачами стали дослідження готовності вихователів до роботи в цьому напрямку, а також оцінка перспективних і календарних планів їхньої взаємодії з дітьми.

7. Залучення широкого теоретичного контексту дозволило уточнити зміст термінів «умови», «педагогічні умови» та «взаємодія», що є важливими для реалізації ефективної педагогічної діяльності. На основі результатів констатувального етапу емпіричного дослідження було визначено педагогічні умови для успішного формування ПА у дітей шостого року життя. Важливими умовами є забезпечення суб'єкт-суб'єктних міжособистісних стосунків серед усіх учасників освітнього процесу, а також впровадження моделі медіасередовища в організацію діяльності ЗДО.

Перспективи подальших досліджень можуть включати вивчення медіаосвіти в дошкільних закладах та розробку інноваційних підходів для підтримки психоемоційного розвитку дітей через медіа-технології в умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біла І. М. Світосприймання: основи та передумови у дошкільному віці. *Актуальні проблеми психології* : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ. 2016. Т. IV : Психологія розвитку дошкільника. Вип. 12. С. 4-13.
2. Богуш А. М. Дошкільна і початкова ланки освіти – сходинки наступності. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2017. № 28. С. 23-27.
3. Богуш А. М., Сараєва І. В. Методологія пізнавальної діяльності – підґрунтя формування у дітей оцінно-контрольних дій. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2020. № 1 (130). С. 120-128.
4. Брежнєва О. Г., Щербакова К. Й. Питання математичної освіти дошкільників у контексті проблеми пізнавальної активності. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : збірник наукових праць Слов'янського державного педагогічного університету. 2010. Спецвип. 4 (Ч. 2). Слов'янськ : СПДУ. С. 297-303.
5. Буздуган О. А., Єгорова Г. М. Педагогічні умови виховання пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку у процесі ознайомлення з оточуючою дійсністю. *Дошкільна освіта у вимірі сучасності* : педагогічний альманах. Одеса : Бондаренко М. О., 2019. С. 11-16.
6. Васюк О. В. Формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів : монографія. Ніжин : Лисенко М. М., 2014. 336 с. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ : метод. посіб. / заг. ред. Н. Гавриш. Харків : Мадрид, 2015. 220 с.
7. Вознесенська, О. Л. Сім'я в інформаційному суспільстві: зміна норми. *Психологічні перспективи*. 2010. № 1. С. 16–26.
8. Віртуальна та додана реальність. *Дія Освіта* : веб-сайт. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/uploads/0/535-vrandar.pdf>

9. Волинець К. І., Волинець Ю. О. Формування творчої самостійності у дітей старшого дошкільного віку в процесі пізнавальної діяльності / за заг. ред.: Г. В. Бєленької, В. І. Бондар, І. М. Шоробури. Хмельницький : Мельник А. А., 2020. 496 с.

10. Гавриш Н. Середовищна модель – панацея? Ламаємо стереотипи. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2019. № 5. С. 4-10.

11. Гавриш Н., Брежнєва О. Сенсорно-пізнавальне середовище як чинник інтелектуально-мовленнєвого розвитку дітей: результати експериментального дослідження. *Scientific achievements of modern society : Scientific achievements of modern society. Abstracts of the 4th International scientific and practical conference (December 4–6, 2019). Cognum Publishing House, Liverpool, United Kingdom*. 2019. P. 743-754.

12. Гавриш Н., Рейпольська О. Проектування освітнього середовища ЗДО на засадах індивідуалізації та диференціації. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. Київ : Ін-т проблем виховання НАПН України. 2019. Вип. 23. Кн. 1. С. 53-56.

13. Гавриш Н., Ліннік О. Організовувати, але не обмежувати. Управління розвитком дітей в освітньому середовищі дитсадка. *Дошкільне виховання*. 2013. № 1. С. 8-13.

14. Гавриш Н., Пометун О. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку: парціальна програма для системи дошкільної освіти. Київ, 2019. 23 с.

15. Гавриш Н. В., Косенчук О. Г. Програма підвищення кваліфікації «Реалізація змісту державного стандарту дошкільної освіти у комплексних та парціальних програмах» : затверджено наказом голови правління ВГО «Асоціація працівників дошкільної освіти» від 20.11.2022 № 11. URL: <https://doshkillia.netlify.app/assets/pdf/2023/41>

16. Голота Н., Бріка О. Основи управління якістю сенсорно-пізнавального розвитку дітей четвертого року життя в закладі дошкільної освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2022. Вип. 38(2). С. 30-35.

17. Голота Н. М. Особливості пізнання простору й часу в дошкільному віці як передумова успішного навчання дитини в школі. *Освітній простір України*. 2016. Вип. 8. С. 151-158.

18. Голота Н. М., Машовець М. А., Брежнєва О. Г. Сучасні підходи до формування сенсорнопізнавальної компетентності дітей дошкільного віку. Actual problems of modern science and practice : Materials of the XXXII-the International Science Conference Boston, USA (June 29–July 02, 2021). Р. 219-223.

19. Голота Н. М. Довкілля як засіб пізнання дитиною дошкільного віку простору та часу. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2018. Серія 17 : Теорія і практика навчання та виховання. Вип. 29. С. 45-51.

20. Григорова З. В. Нові медіа, соціальні медіа, соціальні мережі – ієрархія інформаційного простору. *Технологія і техніка друкарства*. 2017. Вип. 3(57). С. 93-100. URL: [https://doi.org/10.20535/2077-7264.3\(57\).2017.115905](https://doi.org/10.20535/2077-7264.3(57).2017.115905)

21. Гріньова О. М., Терещенко Л. А. Дитяча психодіагностика. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2015. 227 с.

22. Грузинська І. М. Психологічні умови розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2019. 298 с.

23. Гурковська Т. Л. Розвиток пізнавальної активності дітей раннього віку: індивідуальний аспект. 2012. Вип. 10 : Дошкільна освіта. С. 40-51.

24. Гурковська Т. Л. Психологічна діагностика дітей у дошкільному закладі. URL: <https://naseminar.com.ua/seminar/833-psihologchna-dagnostika-dtey-u-doshklnomu-zaklad>

25. Давидченко Т. С. Типологічна класифікація дитячих періодичних видань в Україні. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2016. Т. 30. Електронна бібліотека інституту журналістики. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2316>

26. Дитина : Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проєкту В. О. Огнев'юк ; авт. кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, В. М.

Вертугіна та ін. ; наук. ред. Г. В. Беленька ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 440 с.

27. Діденко Н. М. Методика позакласної роботи з української мови у процесі профільного навчання : дис. канд. пед. наук :13.00.02. Київ, 2016. 299 с.

28. Дмитрієва О. Пригоди у природі: туристичний похід для дітей середньої та старшої групи і їхніх батьків. *Дошкільне виховання*. 2017. № 6. С. 35-39.

29. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.

30. Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Кременя : 2-ге вид., допов. та перероб. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.

31. Желанова В. Суб'єкт – суб'єктна взаємодія вихователя і вихованців як засіб творчої самореалізації особистості. *Педагогічний часопис Волині*. 2016. № 2(3). 2016. С. 71-76.

32. Завіруха Л. А. Компонентна структура пізнавальної активності майбутніх учителів музичного мистецтва. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. № 1 (34). 2020. С. 126-130.

33. Виховання дітей та молоді у цифровому просторі : посібник / К. О. Журба, Л. В. Канішевська, Р. В. Малиношевський, Н. В. Харченко, С. В. Федоренко. Київ, 2022. 124 с.

34. Загородня Л. Діти, квіти та жуки, або як ознайомити дошкільників із природним довкіллям. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2021. № 7. С. 4-9.

35. Про медіа : Закон України № 2849-IX від 13.12.2022. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>

36. Зайцева Л. І. Формування математичної компетентності у дітей дошкільного віку: парціальна програма. Мелітополь : Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2021. 48 с.

37. Казки і фарби : парціальна програма розвитку творчих зданій дітей 4-6 років на перервах із малювання з використанням елементів медіосвіти / Т. М. Чашка / за заг. ред. О. В. Волошенюк, Г. А. Дегтярьової, В. Ф. Іванова. Київ : Академія української преси, 2018. 204 с. URL: https://www.aup.com.ua/wp-content/uploads/2019/09/Kazky_i_farby_2019.pdf

38. Карабаєва І. І., Терещенко, Л. А. Розвивальне освітнє середовище закладу дошкільної освіти: основні компоненти, етапи формування та критерії його оцінювання. *Актуальні проблеми психології. Психологія розвитку дошкільника*. 2020. Вип. 16(4). С. 89-101.

39. Карнаухова А. В., Голота Н. М. Діалогічна взаємодія в освітньому процесі закладу дошкільної освіти як умова ефективного розвитку комунікативної компетентності дітей дошкільного віку. *International Science Journal of Education & Linguistics*. 2022. Вип. 1. С. 70-79.

40. Карнаухова А. В. Голота Н. М. Організація педагогічного партнерства в здо як умова забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку. *Publishing House «Baltija Publishing»*. 2023. С. 66-77. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-335-4-3>

41. Кіндрат І. Р. Вплив сучасного медіа-простору на формування світоглядних уявлень дитини дошкільного віку. *Вісник Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. № 13(3). С. 94-101. URL: [http://nbuv.gov.ua/jpdf/vlup_2013_13\(3\)_15.pdf](http://nbuv.gov.ua/jpdf/vlup_2013_13(3)_15.pdf)

42. Коваленко О. В. Використання віртуальних екскурсій як сучасних форм організації навчального процесу. *Інноваційна педагогіка. Теорія і методика професійної освіти*. 2019. Вип. 9. Т. 1. С. 94-98.

43. Коваленко О. В., Літіченко О. Д., Сопова Д. О. Співпраця закладу дошкільної освіти з родинами вихованців в умовах пандемії 2020-2021 років. *SWorldJournal*. 2021. Вип. 9 (2). С. 53-59.

44. Козак Л., Іваненко Н. Педагогічний супровід дітей дошкільного віку як психолого-педагогічна проблема. *Наукові інновації та передові технології*. 2022.С. 131-141.

45. Козак Л. В., Іваненко Н. В. Використання доповненої реальності як засобу пізнавального розвитку дітей дошкільного віку. *Інноватика у вихованні*. 2021. Вип. 13. С. 43-52.

46. Козак Л. В., Іваненко Н. В. Особливості пізнавального розвитку дітей шостого року життя. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. Вип. 6(8). С. 131– 141.

47. Комп'ютерні технології у роботі з дітьми : навч. посіб. / Н. П. Пихтіна. Ніжин :НДУ ім. М. Гоголя, 2016. 87 с.

48. Конвенція про права дитини. 16.11.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

49. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі / Національна академія педагогічних наук України. 2021. 52 с. URL: <https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Kontseptsiiia-vykhovannia-ditey-ta-molodi-v-tsyfrovomu-prostori.pdf>

50. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / за ред.:Л. А. Найдьонової, М. М. Слюсаревського. Київ, 2016. 16 с.

51. Кравчишина О. О. Формування готовності майбутніх вихователів до використання засобів медіаосвіти у навчально-виховному процесі дошкільних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. – 2018. 299 с.

52.Кремень В. Г., Сисоєва С. О., Бех І. Д. Концепція виховання дітей та молоді вцифровому просторі. *Вісник НАПН України*. 2022. Вип. 4(2). URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/292>

53. Крутій К. Л., Стеценко І. Б. Природничо-наукова освіта дошкільників: блоково-тематичне планування на засадах інтеграції та методичні поради. Зима- білосніжка. Запоріжжя : «ЛІПС» ЛТД, 2017. 124 с.

54. Кузіна О., Пономаренко Т. Підготовка майбутніх педагогів до використання медіапростору в освітньому процесі закладу дошкільної освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2021. № 35(1). С. 89–93. URL: <https://pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/300>

55. Кузіна О. Т. Діагностичні методики виявлення рівня сформованості

пізнавальної активності дітей шостого року життя. *Актуальні питання у сучасній науці*. Випуск 12 (18), 2023. С. 898-911.

56. Кузіна О. Т., Пономаренко Т. О. Формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку як феномен наукового дослідження. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.. Сер. 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2022. Вип. 85. С. 151-155.

57. Кузіна О. Т., Новосельська Н. Т. Комп'ютерні ігри як засіб розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 54. Т. 2. С. 24-27.

58. Левченко Т. В. Земля в пакеті. Пошуково-дослідницька діяльність дітей старшої групи. *Дошкільне виховання*. 2018. № 3. С. 18-19.

59. Лешко У. Типологія жанрів інтернет-журналістики: теоретичні аспекти. *Вісник Львівського університету. Серія : Журналістика*. 2018. Вип. 44. С. 246–253.

60. Лисенко Г., Іващенко О., Заклекта О. Від насінинки до рослини: екологічний проект у дитячому садку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2021. № 7. С. 22-26.

61. Літіченко О. Д. Вирушаємо на Марс, або Віртуальна екскурсія в дитячому садку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2023. № 11. С. 27-31. URL: <https://emetodyst.expertus.com.ua/10010937>

62. Літіченко О. Д. Чарівний світ доповненої реальності в дитячому садку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2024. № 3. URL: <https://emetodyst.expertus.com.ua/10013802>

63. Літіченко О. Д., Проценко Т. В. Цифровий освітній контент для дітей раннього дошкільного віку. *Grail of Science*. 2023. Вип. 33. С. 358-364.

64. Літіченко О. Д. Навчаємо дітей спостерігати: два прийоми. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2022. Вип. 5. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/41244/1/O_Litichenko_VMDS_5_PI.pdf

65. Літіченко О. Д. Повх К. М. Фотомистецтво як засіб розвитку художньо-творчої активності дітей дошкільного віку. *Modern engineering and*

innovative technologies. 2021. Вип. 17(4). С. 6-10.

66. Луценко І. О., Рейпольська О. Д. Реалізація індивідуально-типологічного підходу до організації спілкування і дитячої діяльності у предметно-ігровому середовищі. *Освітній дискурс*. 2021. Вип. 36 (8-9). С. 61-71.

67. Марєєва Т.П. Підготовка майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до створення позитивного професійного іміджу : дис. ... канд. пед. Наук : 13.00.04. Глухів, 2017. 206 с.

68. Мас-медіа / О. В. Савченко. *Енциклопедія Сучасної України* / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. URL: <https://esu.com.ua/article-64254>

69. Медіадошкільник : парціальна програма з медіаосвітньої діяльності для дітей старшого дошкільного віку (6-й рік життя) / Г. А. Дегтярьова, О. С. Тарасова, А. П. Фоменко / за заг. ред.: О. В. Волошенюк, Г. А. Дегтярьової, В. Ф. Іванова. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2019. 118 с.

70. Міненко О. О., Близнюкова О. М. Дослідження особливостей користування гаджетами дітей дошкільного віку. *Наукові записки. Серія : Психологія*. 2023. Вип. 2. С. 53-61. URL: <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2023-2-7>

71. Олійник Д. С. Формування медіаграмотності у дітей дошкільного віку на базі закладу дошкільної освіти. *Science and innovation of modern world : The 5th International scientific and practical conference (January 25-27, 2023)*. Cognum Publishing House, London, United Kingdom, 2023. С. 296-300.

72. Парціальна програма розвитку дитини від 2 до 6 років через гру «Творцімайбутнього» та методичні рекомендації / О. Ю. Рома, Г. В. Малевич, І. Ю. Піскова, Г. В. Шварова, О. М. Шуляк ; The LEGO Foundation, 2022. 109 с.

73. Педагогічний словник / Академія педагогічних наук України,

Інститут педагогіки / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ : Педагогічна думка, 2001. 516 с.

74. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка. 4-те вид., перероб. Київ : Академія, 2018. 408 с.

75. Про дошкільну освіту : Закон України, док. No 2628-III, чинний, поточна редакція від 31.03.2023. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>

76. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція : наказ МОН № 33 від 12.01.2021 р. URL: <https://ezavdnz.mcfr.ua/book?bid=37876>

77. Про затвердження професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти» : наказ МОН України від 19 жовтня 2021 р. № 755-21. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/848/84885/NAKAZ_755.pdf

78. Програма освіти дітей раннього та дошкільного віку «Освіта і піклування» / В. А. Воронов, К. В. Ковальчук, Н. В. Піканова, О. Д. Рейпольська, С. О. Сисоєва, К. Ю. Станкевич. Київ : В.Б. Ференець, 2021. 130 с.

79. Програма розвитку дитини від народження до шести років «Я у світі» / наук. ред. та упорядник О. Кононко. Київ : МЦФЕР-Україна, 2019. 488 с.

80. Про освіту : Закон України, док. No 2145-VIII, чинний, поточна редакція від 04.01.2024. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

81. Рейпольська О. Д. Освіта дітей раннього і дошкільного віку: доступність і якість у нових умовах : Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. С. 34-41.

82. Розвивальне освітнє середовище в закладі дошкільної освіти: методичний посібник / укл. Л. Б. Міщенко ; за ред. І. В. Удовиченко. Суми : Ніко, 2021. 52 с.

83. Розвиток старшого дошкільника в освітньому середовищі закладу

дошкільної освіти : методичні рекомендації / за заг. ред. О. Д. Рейпольської. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. 178 с.

84. Садова Т. А., Рудакова А. О. Формування пізнавальної активності дошкільників як психолого-педагогічна проблема. *Молодий вчений*. 2017. № 10. С. 49-52.

85. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – Харків : Атма, 2012. 545 с.

86. Хріник Є. О. Підготовка майбутніх вихователів до формування медіакультури у дітей старшого дошкільного віку : дис. ... канд. пед. 13.00.08. Кривий Ріг, 2023. 237с.

87. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова та ін. Київ : МЦФЕР-Україна, 2019. 488 с.

88. Altun D. Twice Upon a Mind: Preschoolers' Narrative Processing of Electronic and Printed Stories. *Early Childhood Educ J.* 2021. Vol. 49. P. 349-359. URL: <https://doi.org/10.1007/s10643-020-01079-9>

89. Busquet M. Heureux dans son corps, heureux à la crèche. Le bien-être et l'accueil collectif et individuel de la petite enfance. Dunod, 2019. 159 p.

90. Korb D. Raising an Organized Child: 5 Steps to Boost Independence, Ease Frustration, and Promote Confidence. American Academy of Pediatrics. 2019. 236 p.

91. Kuzina O. Inquisitiv as a stage of cognitive activity of children of preschool age. *Viae Educationios: Studies of Education and Didactics*. «Wydawnictwo Adam Marszałek». 2022. № 3. S. 96-101.

92. Meiselwitz G. A Framework Design of Children's Educational APP Based on Metacognitive Theory. *Collection of materials 24 International Conference on Human-Computer Interaction (HCII)*. HCI international, 2022. P. 491-503.

93. Ponomarenko Tetiana, Kuzina Oksana. The scientific paradigm in the context of technological development and social change: Scientific monograph. Part 2. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. 464 p. P. 389-409.

ДОДАТКИ

Додаток А

МЕТОДИКА СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ДІТЕЙ ШОСТОГОРОКУ ЖИТТЯ УПРОДОВЖ ЧЕРГУВАННЯ В КУТОЧКАХ ПРИРОДИ

Мета: за емоційно-мотиваційним критерієм виявити особливості проявів зацікавленості, захоплення, зосередженості, завзяття у процесі догляду за рослинами та тваринами; емпатії – співчуття, співпереживання до стану рослин та тварин; за когнітивно-діяльнісним критерієм визначити рівень розвитку знань, умінь, навичок стосовно самостійного формулювання завдань, складання плану, знаходження та застосування засобів чергування в куточку природи, досягнення його результату; за особистісно-вольовим критерієм дослідити у процесі догляду за рослинами та тваринами особливості розвитку таких особистісно-вольових якостей як наполегливість, рішучість, самостійність, сміливість.

З метою проведення експерименту колекцію флори в куточках природи оновлено такими рослинами, як: амариліс, аспарагус, узумбарська фіалка, каланхое, глоксинія, сеткреазія. Також розміщено клітки з морською свинкою та встановлено акваріуми з рибками.

Вихователь нагадував дітям про необхідність щоденного чергування в куточку природи по двоє за заздалегідь встановленим графіком та про виконання таких завдань: самостійне годування морської свинки та рибок в акваріумі спеціальним кормом; за необхідністю поливання квітів; обрізання сухого або зів'ялого листя на стеблах квітів; розпушення землі в горщиках із квітами. Наставник уточнював правила необхідного догляду за рослинами та тваринами, які є вже знайомими дітям та у виконанні яких вони вправлялися разом під час занять.

У ході щоденного чергування дітей у куточках природи вихователі спостерігали й фіксували виявлені ними показники пізнавальної активності відповідно до визначених критеріїв.

ДІАГНОСТИЧНА МЕТОДИКА «ЕКОЛОГІЧНА СТЕЖИНА» (ГРАФІЧНИЙ ДИКТАНТ)

Мета: за емоційно-мотиваційним критерієм дослідити особливості проявів зацікавленості, уваги, ентузіазму у процесі виконання графічного диктанту; за когнітивно-діяльнісним критерієм вивчити рівень розвитку знань, умінь, навичок стосовно визначення плану виконання візерунку, відмови від передчасної зовнішньої допомоги, мобілізації на долаття труднощів, адекватного оцінювання власної діяльності; за особистісно-вольовим критерієм визначити особливості проявів самовладання, цілеспрямованості, витримки.

Методика діагностування. Попередня пропедевтична діяльність: на прогулянках вихователь разом із дітьми декілька разів проходив екологічною стежиною, пропонував звертати увагу на особливості шляху, коментував його початок, напрями, повороти, закінчення.

Діагностика проводилася із підгрупою дітей шостого року життя. Кожна дитина отримувала аркуш паперу в клітинку та олівець. Вихователь пропонував дітям написати графічний диктант: «Зараз ми будемо малювати різні візерунки. Потрібно постаратися, щоб вони вийшли красивими й охайними. Для цього слід уважно слухати мене. Я говоритиму, на скільки клітинок і в який бік ви маєте проводити лінію. Проводьте тільки ту лінію, яку я скажу. Наступну лінію потрібно починати там, де закінчилась попередня, не відриваючи олівець від аркуша». Вихователь показує зразок, як виконувати завдання. Потім починається малювання тренувального візерунка.

Розпочинаємо малювати перший візерунок. Спершу потрібно поставити крапку в лівому верхньому куті аркуша; від цієї крапки, не відриваючи грифель від паперу, потрібно провести лінію на необхідну кількість клітинок та у вказаному вихователем напрямі. Перший візерунок – тренувальний, він не оцінюється, перевіряється, як дитина зрозуміла завдання. Під час диктування потрібно робити паузи, щоб дитина встигла закінчити попереднє завдання. У ході виконання тренувального візерунка дорослий пропонує дитині перевірити правильність виконання дитиною завдання та виправити помилки, якщо такі існують. Візерунок не обов'язково продовжувати на всю ширину сторінки. Після виконання дітьми тренувального візерунка, вихователь пропонує дітям самостійно (з пам'яті) намалювати «Екологічну стежину» дитячого садка.

ДІАГНОСТИЧНА МЕТОДИКА «ЗАПИТАТИ І ВГАДАТИ» (ЗА П. ТОРРЕНСОМ)

Мета: за емоційно-мотиваційним критерієм вивчити особливості стану зацікавленості, зосередженості, завзяття; за когнітивно-діяльнісним критерієм виявити рівень розвитку знань, умінь, навичок стосовно відмови від передчасної зовнішньої допомоги, мобілізації на долаття труднощів, визнання власних помилок та їх виправлення, адекватного оцінювання власної діяльності, критичного аналізу її результатів, виявлення зусиль, спрямованих на усунення недоліків; за особистісно-вольовим критерієм дослідити особливості стану таких особистісно-вольових якостей як рішучість, самостійність, самовладання, цілеспрямованість, ініціативність.

Методика діагностування. Діагностування проводилося індивідуально з кожною дитиною, якій запропоновано для розгляду сюжетну картинку із зображенням певної пори року (осені) та озвучено запитання: «Яка пора року зображена на картинці?»; «Що свідчить про зображення на картинці саме осені?»;

«Яка пора року передує порі року, зображеній на картинці?»; «Яка пора року настане після зображеної на картинці?»; «Які ознаки наступної пори року за тією, що зображена на картинці?»

ДІАГНОСТИЧНА МЕТОДИКА «ПЕРЕПЛУТАНІ ЛІНІЇ»

Мета: за емоційно-мотиваційним критерієм дослідити особливості розвитку цілеспрямованості, зацікавленості, ініціативності; за когнітивно-діяльнісним критерієм вивчити рівень розвитку знань, умінь, навичок стосовно встановлення взаємозв'язків, взаємозалежності між об'єктами природи й математики, визначення плану виконання завдання, відмовлення від передчасної зовнішньої допомоги, мобілізації на долаття труднощів, визнання власних помилок та їх виправлення, адекватного оцінювання власної діяльності, критичного аналізу її результатів, виявлення зусиль, спрямованих на усунення недоліків; за особистісно-вольовим критерієм виявити особливості стану таких особистісно-вольових якостей як наполегливість, ініціативність, самостійність, терпіння.

Методика діагностування. Діагностування також проводилося індивідуально з кожною дитиною. Дошкільник отримував аркуш паперу, на якому зображені свійські й дикі тварини та цифри. Відповідно до завдання необхідно «провести» тварину до цифри, з якою вона пов'язана звивистою доріжкою, що перетинається з іншими доріжками. Для дітей старшої групи (на початку навчального року) було запропоновано 5-6 об'єктів (можна обрати об'єкти з різних груп). В оцінюванні береться до уваги вміння дитини без допомоги рук простежити за 2 хвилини відповідність «тварина – цифра» та кількість допущених помилок.

Таблиця 2.1.1 КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ У ДІТЕЙ ШОСТОГО РОКУ ЖИТТЯ

Критерії	Показники		
	Рівні		
	Високий	Достатній	Низький
Емоційно-мотиваційний	Дитина яскраво <i>виявляє</i> в різних видах діяльності (зокрема в догляді за рослинами та тваринами, під час виконання графічного диктанту, завдань у межах методик «Запитати і вгадати» (за П. Торренсом), «Переплутані лінії») <i>інтерес до діяльності</i>, що забезпечує пізнання природи й формування навичок доцільної поведінки в природному довкіллі, <i>цікавість до</i> природних об'єктів та явищ; <i>емоційно реагує</i> на процес пізнання природного довкілля; <i>демонструє допитливість</i> у засвоєнні інформації про різні форми життя; <i>позитивно ставиться до</i> ситуацій взаємодії з різними об'єктами природи; <i>мотивована</i> на цінності сталого розвитку (виявляє відповідальність, винахідливість, завзяття, ентузіазм у взаємодії з природним довкіллям тощо), на набування досвіду взаємодії з природними об'єктами, на пізнання їх змістового наповнення, якісних характеристик; <i>виявляє небайдужість</i> до природоохоронної	Дитина не досить яскраво <i>виявляє</i> в різних видах діяльності (зокрема в догляді за рослинами та тваринами, під час виконання графічного диктанту, завдань у межах методик «Запитати і вгадати» (за П. Торренсом), «Переплутані лінії») <i>інтерес до діяльності</i>, що забезпечує пізнання природи й формування навичок доцільної поведінки в природному довкіллі, <i>цікавість до</i> природних об'єктів та явищ; не досить яскраво <i>емоційно реагує</i> на процес пізнання природного довкілля; не досить яскраво <i>демонструє допитливість</i> у засвоєнні інформації про різні форми життя; <i>недостатньо позитивно ставиться до</i> ситуацій взаємодії з різними об'єктами природи; <i>недостатньо мотивована</i> на цінності сталого розвитку (недостатньо виявляє відповідальність, винахідливість, завзяття, ентузіазм у взаємодії з природним довкіллям тощо), на набування досвіду взаємодії з природними об'єктами, на пізнання їх змістового	Дитина <i>не виявляє</i> в різних видах діяльності (зокрема у догляді за рослинами та тваринами, під час виконання графічного диктанту, завдань у межах методик «Запитати і вгадати» (за П. Торренсом), «Переплутані лінії») <i>інтересу до діяльності</i>, що забезпечує пізнання природи й формування навичок доцільної поведінки в природному довкіллі, <i>цікавості до</i> природних об'єктів та явищ; <i>емоційно не реагує</i> на процес пізнання природного довкілля; <i>не демонструє допитливість</i> у засвоєнні інформації про різні форми життя; <i>індиферентно або негативно ставиться до</i> ситуацій взаємодії з різними об'єктами природи; не <i>мотивована</i> на цінності сталого розвитку (не виявляє відповідальність, винахідливість, завзяття, ентузіазм у взаємодії з природним довкіллям тощо), на набування досвіду взаємодії з природними об'єктами, на пізнання їх змістового наповнення, якісних характеристик; <i>виявляє байдужість</i> до природоохоронної діяльності дорослих, <i>не виявляє завзяття</i>,

			ентузіазм у проведенні
--	--	--	------------------------

Продовження таблиці 2.1.1

	Діяльності дорослих, <i>завзяття, ентузіазм</i> у проведенні заходів, спрямованих на підтримку охорони природи тощо).	наповнення, якісних характеристик; часто <i>виявляє байдужість</i> , до природоохоронної діяльності дорослих, недостатньо <i>виявляє завзяття, ентузіазм</i> у проведенні заходів, спрямованих на підтримку охорони природи тощо).	заходів, спрямованих на підтримку охорони природи тощо).
--	---	--	--

Когніти вно-діяльнісний	Дитина на засадах чітких, адекватних, повних знань <i>демонструє</i> сформованість умінь, навичок, що зумовлюють ефективність процесу й результату різних видів діяльності (пізнавальної, дослідницької, трудової, ігрової тощо) у межах освітнього напрямку «Дитина в природному довкіллі» ДСДО (2021) (збереження й покращення природного довкілля, допомога живим об'єктам природи тощо); <i>виявляє</i> вміння, навички догляду за рослинами й тваринами, під час виконання графічного диктанту, завдань у межах методик «Запитати і вгадати» (за П. Торренсом), «Переплутані лінії»; <i>Самостійно формулює</i> пізнавальну мету діяльності, складає план, обирає способи діяльності, що зумовлюють ефективне досягнення мети; <i>досягає результату діяльності й перевіряє та адекватно оцінює</i> якість її реалізації; <i>вміє мобілізуватися</i> на подолання труднощів, що виникають у процесі	Дитина на засадах не досить чітких, адекватних, повних знань <i>демонструє</i> недостатню сформованість умінь, навичок, що зумовлюють ефективність процесу й результату різних видів діяльності (пізнавальної, дослідницької, трудової, ігрової тощо) у межах освітнього напрямку «Дитина в природному довкіллі» ДСДО (2021) (збереження й покращення природного довкілля, допомога живим об'єктам природи тощо); <i>виявляє недостатні</i> вміння, навички догляду за рослинами й тваринами, під час виконання графічного диктанту, завдань у межах методик «Запитати і вгадати» (за П. Торренсом), «Переплутані лінії»; <i>недостатньо самостійно формулює</i> пізнавальну мету діяльності, складає план, обирає способи діяльності, що зумовлюють ефективне досягнення визначеної мети; <i>недостатньо володіє</i> вміннями, навичками досягнення результату діяльності, його перевірки, адекватного оцінювання	Дитина за відсутності чітких, адекватних, повних знань <i>не демонструє</i> вміння, навички, що зумовлюють ефективність Процесу й результату різних видів діяльності (пізнавальної, дослідницької, трудової, ігрової тощо) у межах освітнього напрямку «Дитина в природному довкіллі» ДСДО (2021) (зберігання й покращення природного довкілля, допомога живим об'єктам природи тощо); <i>не виявляє</i> вміння, навички у догляді за рослинами й тваринами, під час виконання графічного диктанту, завдань у межах методик «Запитати і вгадати» (за П. Торренсом), «Переплутані лінії»; <i>самостійно не формулює</i> пізнавальну мету діяльності; <i>не складає</i> план, <i>не обирає</i> способи діяльності, що зумовлюють ефективне досягнення визначеної мети; <i>не досягає</i> результату діяльності й <i>не вміє</i> перевіряти й адекватно оцінювати якість її реалізації; <i>не може мобілізуватися</i> на подолання труднощів, що виникають у процесі діяльності; <i>продувати</i>
---	---	---	---

	діяльності; <i>продукують</i> оригінальні ідеї, реалізують творчі задуми; покладається на власний досвід, приймає самостійні відповідальні рішення; визнає власні помилки та виправляє їх; здійснює дослідницьку, пошукову діяльність тощо).	якості її реалізації; <i>незавжди може мобілізуватися</i> на подолання труднощів, що виникають у процесі діяльності; <i>продукувати</i> оригінальні ідеї, <i>реалізувати</i> творчі задуми; <i>покладатися</i> на власний досвід, <i>приймати</i> самостійні відповідальні рішення; <i>визнавати</i> власні помилки та виправляти їх; <i>здійснювати</i> дослідницьку, пошукову діяльність тощо).	Оригінальні ідеї, <i>реалізувати</i> творчі задуми; <i>покладатися</i> на власний досвід, <i>приймати</i> самостійні відповідальні рішення; <i>визнавати</i> власні помилки та виправляти їх; <i>здійснювати</i> дослідницьку, пошукову діяльність тощо)
Особистісно-вольовий	Дитина в набуванні досвіду відповідно до освітнього напрямку «Дитина в природному довкіллі» ДСДО (2021) яскраво виявляє в різних видах діяльності (зокрема в догляді за рослинами й тваринами, під час виконання графічного диктанту, завдань у межах методик «Запитати і вгадати» (за П. Торренсом), «Переплутані лінії») такі особистісно-вольові якості, як мужність, наполегливість, рішучість, терпіння, самостійність, терпіння, самовладання, цілеспрямованість, витримку, ініціативність, сміливість, енергійність тощо).	Дитина в набуванні досвіду відповідно до освітнього напрямку «Дитина в природному довкіллі» ДСДО (2021) недостатньо виявляє в різних видах діяльності (зокрема в догляді за рослинами й тваринами, під час виконання графічного диктанту, завдань у межах методик «Запитати і вгадати» (за П. Торренсом), «Переплутані лінії») такі особистісно-вольові якості як мужність, наполегливість, рішучість, самостійність, терпіння, самовладання, цілеспрямованість, витримку, ініціативність, сміливість, енергійність тощо).	Дитина в набуванні досвіду відповідно освітнього напрямку «Дитина в природному довкіллі» ДСДО (2021) не виявляє в різних видах діяльності (зокрема в догляді за рослинами й тваринами, під час виконання Графічного диктанту, завдань у межах методик «Запитати і вгадати» (за П. Торренсом), «Переплутані лінії») такі особистісно-вольові якості як мужність, наполегливість, рішучість, самостійність, терпіння, самовладання, цілеспрямованість, витримку, ініціативність, сміливість, енергійність тощо) .

Додаток Е
Таблиця 2.2.10

**Співвідношення відповідей вихователів на п'яте запитання анкети
(констатувальний етап експерименту)**

№ за/п	Педагогічні умови, засоби, методи, форми організації освітнього процесу, що застосовуються вихователями задля формування пізнавальної активності у дітей шостого року життя в умовах закладу дошкільної освіти	Кількість відповідей
1.	Педагогічні умови ефективного формування пізнавальної активності у дітей шостого року життя засобами медіа в умовах закладу дошкільної освіти	
1.1	Педагогічно доцільна насиченість освітнього розвивального середовища ЗДО засобами медіа	23
1.2	Освітня взаємодія з різними соціальними інституціями, зокрема з батьками вихованців, щодо формування пізнавальної активності в дітей шостого року життя	18
1.3	Особистісно орієнтована взаємодія, спілкування всіх учасників освітнього процесу (дітей, вихователів, батьків вихованців)	19
1.4	Підвищення рівня професійної здатності вихователів до застосування різних засобів медіа, зокрема сучасних, із метою формування пізнавальної активності дітей шостого року життя	16
1.5	Мотивація дітей шостого року життя до активної пізнавальної діяльності	8
1.6	Збагачення змісту всіх компонентів психолого-педагогічного супроводу з метою формування пізнавальної активності в дітей шостого року життя засобами медіа	11
Разом:		95
	Педагогічні засоби, зокрема засоби медіа, які використовуються вихователями задля формування пізнавальної активності в дітей шостого року життя	
1.1.	Різні види діяльності дітей	14
1.2.	Книжки	22
1.3.	Телебачення	8
1.4.	Комп'ютер	10
1.5.	Картини, картинки, ілюстрації, малюнки	21
1.6.	Мультфільми	24

1.7	Презентації	7
1.8	Відео	11
1.9	Інтернет-мережа	8
1.10	Журнали	12
1.11	Персональні гаджети	6
1.12	Онлайн-ігри	9
1.13	Віртуальна реальність	4
1.14	Радіо	9
Разом:		165
Педагогічні методи, форми організації освітнього процесу, які використовуються вихователями задля формування пізнавальної активності у дітей шостого року життя в умовах закладу дошкільної освіти		
2.1	Експериментування	12
2.2	Читання художніх творів	21
2.3	Бесіди	23
2.4	Творчі завдання	17
2.5	Дидактичні ігри	24
2.6	Сюжетно-рольові ігри	22
2.7	Індивідуальні пошукові проєкти	6
2.8	Проблемні ситуації	9
2.9	Створення коректурних таблиць	14
2.10	Розповіді	16
2.11	Тематичні заняття	18
Разом:		182

Таблиця 2.2.11

**Співвідношення відповідей вихователів на шосте питання анкети
(констатувальний етап експерименту)**

№ за/п	Зміст пропозицій щодо вдосконалення здатності вихователів до формування пізнавальної активності в дітей шостого року життя засобами медіа, що зумовлюють необхідність:	Кількість відповідей
1.	систематичної участі в науково-практичних вебінарах, проблемних семінарах, воркшопах;	20

2.	обміну професійним досвідом між фахівцями дошкільної освіти;	15
3.	відеопереглядів відкритих форм освітньої взаємодії вихователів із дітьми;	17
4.	забезпечення методичними літературними джерелами, методичними матеріалами;	22
5.	індивідуальних консультацій;	13
2.	використання педагогічно доцільного зарубіжного досвіду	10
Разом:		97

ПРИКЛАД АЛГОРИТМУ ІНТЕГРОВАНОЇ ОСВІТНЬОЇ ВЗАЄМОДІЇ «ЖИВЦЮВАННЯ РОСЛИН: БЕРЕЖЕМО ПРИРОДУ» (ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВІДЕО РОСТУ РОСЛИН У ПРИСКОРЕНОМУ ФОРМАТІ)

Мета: спонукати дітей помічати красу природи, відчувати радість і задоволення від вирощування рослин, формувати уявлення про види рослин, що розмножуються живцюванням, формувати вміння саджати рослину способом живцювання; уточнювати знання про різновиди розмноження рослин; закріплювати знання про квіти, що ростуть у саду чи на клумбі: назви, будову, спосіб розмноження та умови вирощування; закріплювати поняття «живці», «живцювання»; виховувати пізнавальний інтерес до природи в цілому та світу рослин зокрема.

1. Попередня робота: організація спостереження за зростанням квітів на клумбі; збирання насіння квітів восени; спостереження та доглядання за кімнатними рослинами; за декілька тижнів до заняття зрізати гілочки кущів та поставити у воду.

2. Підготувати матеріал: живці рослин; насіння рослин; ілюстрації із зображенням рослин, що розмножуються в різний спосіб (вусами, живцювання, цибулиною, бульбами), зокрема суниці, вишні, тюльпана, картоплі; насіння рослин; відео росту рослин (увесь процес в прискореному форматі).

3. Спілкування вихователя з дітьми щодо способів розмноження рослин, бесіда з використанням ілюстрацій (мультимедійної презентації), уточнення понять «живець», «живцювання».

4. Дидактична гра на основі поєднання рослини і способу розмноження «Хто є хто?».

5. Фізкультхвилинка «Ми квіти».

6. Праця в природі (живцювання): інструкція для дітей, застосування таких прийомів, як показ і демонстрація, залучення дітей до живцювання рослин.

7. Рефлексія: Чому потрібно живцювати рослини? Які рослини живцювати не потрібно? Чому? Як ми можемо берегти природу? Якби я був рослиною, то якою? Чому?

ФОРМА ОСВІТНЬОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИХОВАТЕЛІВ З ДІТЬМИ «АВТОРСЬКЕ ДИТЯЧЕ ТЕЛЕБАЧЕННЯ (ТЕЛЕВІЗІЙНИЙ РИМЕЙК) «ЧИТАЙЛИКОВА ПОШТА»

Мета: формувати відчуття особистої причетності до збереження ресурсів планети і власної країни в напрямі розширення уявлень дошкільників про особливості створення дитячих телевізійних програм.

Завдання. Закріпити початкові уявлення дітей про дії та поведінку, орієнтовані на сталий розвиток, в екологічній, економічній та соціальних сферах, знання про необхідність зменшення марних витрат сировини й кількості відходів.

Збагатити уявлення дітей про телебачення (історію виникнення, основні професії, пов'язані з телебаченням (журналіст, оператор, режисер, ведучий телепрограм та ін.). Учити розрізняти сучасні телевізійні жанри (новини, спортивні програми, розважальні програми, кінофільми); розрізняти за змістом, для якої аудиторії призначена телепередача (доросла чи дитяча). Розповісти дітям про особливості створення тематичних підкастів.

Виховувати почуття небайдужості до природоохоронної діяльності дорослих, бажання брати участь у проведенні заходів, спрямованих на підтримку цінностей сталого розвитку.

Матеріали: відео з телепередачами «Читайликова пошта», обладнання для оформлення телестудії, костюм для ведучого, лялька-качур; мультфільми та відео на тему сталого розвитку, листи з дитячими запитаннями.

Алгоритм виконання.

Підготовчий етап. Творча пропозиція для дітей і батьків: переглянути декількателепередач, визначити якісний склад глядацької аудиторії. Знайти в мережі «Інтернет» інформацію про історію виникнення ТБ та особливості професій людей, що працюють на телебаченні. Спільний перегляд дітей і батьків, дітей і вихователя циклу дитячих програм «Читайликова пошта» ТРК «Сігма». Обговорення особистісних і професійних якостей ведучого телепрограми – Читайлика, члена Департаменту розумників і розумниць Міністерства читання Книжкової республіки. Рольові інсценівки «Читайлик відповідає на запитання чомучок», «Читайлик і його друг качур Кокоша-листоноша». Підготовка дитячих запитань Читайликові зі сфери сталого розвитку й обрання одного для найближчої телепередачі. Вибір Читайлика для телеефіру та ляльководи для Кокоші-листоноші. Підбір мультфільмів і відео для ілюстрування відповіді на лист-запитання.

Підготовка телестудії (приміщення, глядацької зали, місця та реквізитів для ведучого).

Діяльнісний етап. Оголошення про ефір телепередачі. Виступ Читайлика і Кокоші-листоноші. Запитання глядачів, що стосуються обраної теми для розмови. Світлина напам'ять.

Рефлексійний етап. Творчі пропозиції для дітей: розповісти батькам про телепередачу; створити «репортаж» про випуск телепередачі «Читайликова пошта» (відео або радіорепортаж – диктофон).

Рефлексійні запитання («Що найбільше тобі до душі на підготовчому та діяльнісному етапах?», «Як би ти відповів (-ла) на запитання листа в телепередачі, коли був (-ла) би (б) Читайликом?», «Що, на твою думку, потрібно вдосконалити, аби телепередача була ще цікавішою і яскравішою?»

Закріплювальний етап. Творчі пропозиції для дітей і батьків: створити власні підкасти на обговорювану тему (підготовка разом із батьками інформації та малюнків); створити банк ідей для авторських дитячих телепередач тощо.

Протягом експериментальної діяльності застосовувалися такі алгоритми проведення експериментів та елементарних дослідів з об'єктами живої природи на основі написання листа з аудіосупроводом.

Мета: підтвердити або спростувати припущення, яке надіслав дослідник електронному листі; встановити, що рослинам для росту потрібні спеціальні умови: температура повітря, вологість, світло; з'ясувати, чи виділяють рослини кисень; розвивати пізнавальну активність та практичну діяльність дітей шостого року життя на основі екологічних уявлень.

1. Попередня робота: підготовка матеріалів для експерименту, написання листа з аудіосупроводом, забезпечення умов для проведення експерименту.

2. Полілог із дітьми: опис ситуації (прийшов лист на електронну адресу садочка, і тільки діти можуть допомогти досліднику, перевіривши припущення), прослуховування листа, обговорення з дітьми ситуації.

3. Інструктаж, організація простору для проведення перевірки гіпотез.

4. Проведення дослідів:

Дослід 1. Припущення: повітря проходить у стебло крізь листя. Налити у пляшку води, залишивши її незаповненою на 2-3 см., вставити листок у пляшку так, щоб кінчик стебла занурився у воду, отвір пляшки заліпити пластиліном як пробкою і зробити отвір для соломинки, яку потрібно закріпити так, щоб кінчик не дістався води). Дітям пропонують стати перед дзеркалом та за допомогою соломинки відсмоктати з пляшки повітря. Спостереження: із зануреного у воду стебла починають виходити бульбашки повітря. Висновок:

повітря проходить у стебло крізь листя.

Дослід 2. Припущення: листя не деревах завжди кольорове. Звернути увагу дітей на те, що раніше всі листочки були однаковими – зеленими, а тепер стали жовтими, червоними. Взяти акварельні фарби, білий папір (малюнок із листочками), змочити його водою, пензликом нанести на один листочок кілька цяточок жовтої фарби, на другий – трішки жовтої та червоної фарби, на третій наносять лише червону фарбу. Фарба, розтікаючись по зображенню, утворює колір кожного з листочків. Вихователь пояснює дітям, що в кожному із живих листочків є зернята – барвники різного кольору, але найбільше з-поміж них зеленого – хлорофілу; зелені зернятка утворюються під впливом сонця та тепла, тому влітку їх дуже багато і вони дають нам змоги побачити інші – жовті або червоні. Потрібно взяти пензлик і багато зеленої фарби та зафарбувати кожен із намальованих листочків. Густо покладена фарба перекриває всі інші кольори. І жовта, і червона фарби є в малюнку, але їх не видно через зелену. Таким чином, восени, коли кількість сонячного тепла зменшується, зелені зернятка хлорофілу руйнуються. Стають видимими інші кольори - червоний або жовтий. Висновок: у живих листочках є інші кольори, але бачимо ми їх лише восени, коли кількість хлорофілу зменшується.

5. Разом з дітьми вихователь готує відповідь досліднику за допомогою листа з аудіосупроводом.

6. Рефлексія: Які емоції ви відчували під час того, як отримали лист? Чи змогли ми перевірити припущення дослідника? Чому важливо перевіряти припущення?